

Türkiye’de Anti-Entelektüalizm ve Eğitim: “Strateji”, “Kalite”, “Performans” ve “Finansman”

Anti-Intellectualism and Education in Turkey: “Strategy”,
“Quality”, “Performance” and “Financing”

Fatih Serdar ÖZGÜLTEKİN

Haliç Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım,
İstanbul, Türkiye

Haliç University, Department of Public
Relations and Publicity, Istanbul, Türkiye
serdarozgultekin@gmail.com

Öz

Türkiye’de anti-entelektüalizm toplumsal, siyasal ve kültürel yönden baskın bir niteliğe ulaşmış, bir “ethos” haline gelmiştir. Bu ethosun izdüşümünü bulduğu alanlar arasında ise eğitim politikaları başta gelmektedir. Düşünce emeğine, eylemde bulunurken aklın kaynak alınmasına ve bilginin entelektüel yönüne karşı olmak yahut bu unsurları değersizleştirmek anlamına gelen anti-entelektüalizm aynı zamanda uzmanlığın küçümsenmesini, eğitimin ticari yönünün öne çıkarılmasını, bilginin salt nicel ve ölçülebilir boyutunun önemsenmesini de ifade etmektedir. Eğitim politikalarında anti-entelektüalizm ise kendisini yalnızca popülist ve ideolojik yönden göstermekle kalmamakta, dahası bugün kanıksanmış ve “kalite” ve “performans” gibi kâğıt üzerinde olumlu görünen başlıklarla ilgili uygulamalarda da göstermektedir. Bu çalışmada 2007 ila 2010 yılları arasında hayata geçirilen ve “stratejik yönetim” başlığı altında kalite yönetim sistemini, performans değerlendirmelerini ve finansmanı içeren politikalar analiz edilmektedir. Çalışma kapsamında MEB’in “2010-2014 Stratejik Planı” (2009), YÖK’ün “Türkiye’de Yükseköğretim Stratejisi” (2007) başlıklı raporu ve SETA’nın “Türkiye’de Millî Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler” (2009) ve “Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz” (2009) adlı çalışmaları doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz neticesinde söz konusu politikaların eğitime dönük anti-entelektüalist ve bilgiyi değersizleştirici yaklaşım ile örtüştüğü belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anti-entelektüalizm, bilgi felsefesi, eğitim politikaları, kalite güvence sistemi, stratejik plan

Abstract

Anti-intellectualism has reached a dominant level in terms of social, political, and cultural and has become an “ethos”. Education policies are the lead in the fields reflected by this ethos. Anti-intellectualism, which means opposing or devaluating the effort of thought, the reference to reason when doing an act, and the intellectual aspect of knowledge, also implies the humiliation of expertise, the emphasis on the commercial aspect of education, and the importance of the purely quantitative and measurable dimension of knowledge. Anti-intellectualism in education policies manifests itself not only in populist and ideological aspects but also in practices related to the inured and seemingly positive issues such as “quality” and “performance”. This study analyzes the policies implemented between 2007 and 2010 under the name of “strategic management”, including quality management system, performance evaluations, and financing. Within the scope of the article, MNE’s “2010-2014 Strategic Plan” (2009), CoHE’s “Higher Education Strategy in Turkey” (2007), SETA’s “National Education System in Turkey: Structural Problems and Recommendations” (2009) and “Higher Education in Turkey: A Comparative Analysis” (2009) were analyzed through textual analysis. As a result of the analysis, it was determined that these policies corresponded to the anti-intellectualist and knowledge-devaluating approach toward education.

Keywords: Anti-intellectualism, epistemology, education policies, quality assurance system, strategic plan

Geliş Tarihi/Received 02.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted 12.11.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 30.12.2024

Cite this article as: Özgültekin, F. S. (2024). Anti-intellectualism and education in Turkey: “Strategy”, “Quality”, “Performance” and “Financing”, *Current Perspective on Social Sciences*, 28(4), 567-587.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Yaşamın idaresinde ve insanların sosyal, kültürel, eğitimsel vb. gereksinimlerinin karşılanmasında, kısacası “dünyanın anlamlandırılması”nda temel bir yerde bulunan bilgi, en genel haliyle bir “farkında olma” haline ve bir edime karşılık gelmektedir. Sözlük tanımlarında bilgi kavramı “kanaat, anlayış, akıl, yargı, algı ve sezgi gibi kavramlarla birlikte bu alanı belirleyen bir unsur” (Lacey, 1996, s. 96) veya “öznenin amaçlı yönelimi sonucunda, özneye nesne arasında kurulan ilişkinin ürünü olan şey, bir şeyin ayırdına varma, öğrenilen şey” (Cevzici, 1999, s. 123) anlamına gelmektedir. Bu tanımların bize gösterdiği, bilginin yalnızca insanlar tarafından elde edilebilen, bir nesnesi olan ve nesnesiyle ilişki kurmayı gerektiren, kaynağında akıl kullanımının yer aldığı bir kavram olmasıdır.

Bilgi kavramına ait tartışmalar ve kavramın içeriği tarih boyunca devamlı olarak dönüşüme uğramıştır. 7. ve 8. yüzyılda, Antik Yunan döneminde “beceri/maharet” anlamına gelen, bir bilgelikten ziyade insanın herhangi bir konudaki yetkinliğini ifade eden bilgi (Wolfsdorf, 2019, s. 11) 6. yüzyılda Miletli düşünürler tarafından yaşamın kaynağına dair yapılan sorgulamalar ve varlığın nedenine dair ilk neden anlamına gelen *arkhe*’nin mevcudiyeti ile farklı bir nitelik kazanmıştır. Daniel W. Graham’a göre bu aşama, bilgiye dair radikal bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bir başka deyişle dünyanın kökeni ve işleyişine dair yarı-bilimsel bir beyanda bulunulmuştur (2019, s. 33). Epistemolojik açıdan bilgi kavramının aldığı yönde ise Platon’un ve Aristoteles’in etkisi oldukça önemlidir. Aristoteles’in “teoretik” (temaşa etmeye dayalı), “pratik” (yapıp etmeye dair) ve “poietik” (yaratıcılığa dair) bilgi ayrımı (1996, s. 190) hem içsel bakışı ifade etmekte hem bilginin pratik yönüne atıfta bulunmakta hem de bireyin zihinsel yaratıcılığına gönderme yapmaktadır. Platon ise *episteme* olarak ifade edilen “bilgi” ile *doxa* sözcüğünün ifade ettiği “sanı” veya “kanaat” arasında bir ayrım getirmiştir (Boeri, 2019, s. 187). Bilginin kaynağı, niteliği ve neliği gibi hususlarda yoğun olarak ele alınmış olan bu farklılık, Platon’un bilgi felsefesine yaptığı önemli bir katkıyı ortaya koymaktadır.

Akl yürütmenin, rasyonel karar vermenin ve evrensel bilginin olanaklılığına dair tartışmaların devreye girdiği ve bilgi kavramının serüvenine yeni bir yön verdiği Orta Çağ’ın önemli düşünürlerinden İbn-i Sina, doğal ve doğuştan bilgi arasındaki farklılığa işaret etmiştir. Düşünüre göre bu konuya ilişkin temel nokta önermeleri yalnızca aklın tasdik edebilmesidir. Bu görüşe göre bilgi, akıl yürütmeyle sınanmakta ve akıl, yargıların kaynağı niteliğine sahip olmaktadır (Black, 2019, s. 13). René Descartes ve John Locke’un “doğuştan bilginin olanaklılığı/olanaksızlığı”na dair önermelerine de bir anlamda yol gösteren bu yaklaşımın yanı sıra aklın, bilginin mevcudiyeti açısından önemli bir gereklilik olarak ele alınması modern anlamda bilgi kavramına yön veren ve onu dönüştüren önemli bir köşe taşıdır. Nitekim 17. yüzyılda, Descartes ve Locke’un yaklaşımları bilginin hangi koşullarda mümkün olduğuna ve bilginin elde edilmesinde duyuların mı yoksa deneyimin mi önemli olduğuna yoğunlaşmıştır. Descartes, duylara dayanan bilgiye güvenmenin zor olduğunu, bu nedenle aklın ne söylediğine dikkat etmek gerektiğini dile getirirken (1998, s. 21) Locke’a göre insan zihninde doğuştan gelen bir bilgi (ide) yer almamakta, zihin deneyimlerle elde ettiği fikirleri zamanla önce soyutlamakta, ardından bilgiye dönüştürmektedir (1996, s. 68).

Bilgi kavramı hakkında yapılan değerlendirmeler arasında bu terimi bilim ile ilişkilendirmeyi ve bilimsel bilgidен söz edebilmeyi mümkün hale getiren yaklaşımı Thomas Hobbes’ta görmek mümkündür. Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde iki çeşit bilgi biçiminden söz ederek, bunların birisinin “olguların bilgisi”, diğerinin ise “bir beyanla bir başka beyan arasındaki ilişkinin bilgisi” olduğunu ifade etmiştir. İlk bilgi türü algı ve belleğe dayanmakta, yapılan veya yapılmakta olan bir şeyi hatırlamak manasına gelmektedir. İkinci bilgi ise “koşula bağlıdır” ve Hobbes’a göre bu “bilimdir” (2007, s. 67). Belirli şartlar altında ve çeşitli değişkenlere bağlı olarak denenen ve sonuç veren bir bilgi türü olarak bilimsel bilgi, bilgi kavramının yaşadığı önemli bir dönüşüme kaynaklık etmiş ve uzun bir süre boyunca akıl-bilgi-bilim ilişkisinin etkisinin sürmesine yol açmıştır.

20. yüzyılla birlikte bilginin artan önemi beraberinde “enformasyon” kavramının yükselişini getirmiş, enformasyona sahip olan veya onu yönlendiren toplumların üstünlüğünden söz edilmiştir. Kitle iletişim araçlarının geliştiği ve sosyal hayatın pek çok boyutunun değiştiği bir dönem olan bu yüzyılın ilk elli yılına damga vuran sinema ve radyo ile sonraları televizyonun kitlelilik kazanması yalnızca haber kaynaklarının değişmesiyle kalmamıştır. İletişim teknolojilerinin bu düzeyde kitleleşmesi aynı zamanda hem bilgiye erişim biçimlerini hem de ticari firmaların, ordunun, hükümetlerin yönetim ve denetim yaklaşımını da yeniden belirlemiştir. Bu nedenle endüstri toplumundan “enformasyon toplumu”na veya “bilgi toplumu”na geçildiğine ilişkin iddialar dile getirilmiştir. Nurcan Törenli’ye göre enformasyon toplumu kavramının gündeme gelmesi II. Dünya Savaşı’nın sonlarına rastlamaktadır. Bu kavram, özellikle bu dönemde ifade edilmeye başlanan ve 1960’larda daha da artarak devam eden tartışmalar çerçevesinde, sanayi toplumu sonrasında geçildiği düşünülen veya sanayi toplumundan farklı olduğu varsayılan “yeni bir toplumsal yapı”yı tanımlamak için kullanılmıştır (2004, s. 10-11). Sosyal hayatın tüm aşamalarında enformasyon artışını ölçümlemeyi, içeriği devre dışı bırakmayı içeren bu toplum tahayyülü Manuel

Castells'e göre bir "ağ mantığı"na dayalıdır. Yeni bir kalkınma biçimini de ifade eden ve Castells'in "enformasyonelizm" olarak nitelendirdiği bu durum ise düşünür'e göre tüm toplumsal ilişkilere ve toplumsal yapılara yayılarak, iktidara ve deneyime nüfuz etmektedir (2008, s. 20-21).

Günümüzde ise toplumsal yaşamdaki karmaşıklık düzeyinin yanı sıra iletişim teknolojilerindeki artışın hız kesmeden devam etmesi sonucu daha da ulaşılabilir hale gelmiş olan bilgi; niteliği, kaynağı, erişilebilirliği ve geçerliliği gibi çeşitli yönlerden dönüşmüştür. Varlığın kaynağına ilişkin teorilerden sahip olunan becerilere, erdem ve hakikat arayışından ilerleme ve modernleşme hedefine dek toplumsal yönü daha da büyüyen ve metafiziksel öğretilerin aşılmasını gerektiren bu kavram, sosyal hayattaki karmaşıklık seviyesiyle eş zamanlı olarak nitelik değiştirmiştir. Özellikle internetin ve yeni iletişim teknolojilerinin yayılması her ne kadar bilginin "demokratikleşmesi"ni mümkün kılsa da aynı zamanda bilgiyi kolay ulaşılabilir hale getirdiği için bir nitelik kaybını da beraberinde getirmektedir. Ömer Faik Anlı'ya göre bu kolaylaşma, bilgi trafiğinin hızında ve boyutunda artışı beraberinde getirirse de "bilgiye gitmek" yani ona ulaşmak için gösterilen çaba yerine doğru bilginin özümsemesini önemli hale getirmiştir (2021, s. 72). Ayrıca son yıllarda popülerleşen ve çok sayıda araştırmacı tarafından ele alınan, "insanların çeşitli durumlara gerçeklerden ziyade duygu ve inançlarla tepki vermesi anlamına gelen"¹ Türkçe'ye "hakikat-sonrası" olarak tercüme edilen *post-truth* kavramı özelinde de bu durum görülebilmektedir. Bu kavramı çalışan önemli araştırmacılar arasında yer alan Lee McIntyre'a göre bazı insanlar savundukları belli kanaatlerden ziyade, neyin doğru olmasını arzu ettiğine bağlı olarak bazı olguları diğerlerine göre daha önemli bulmakta ve böylece bu fikrin yayılmasını sağlamaktadır (2022, s. 32).

Bilginin yaşadığı dönüşümün beraberinde bir nitelik kaybını getirdiği ve farklı açılardan gözlemlenebilecek bir aşınmanın en mühim tezahürlerinden birisini ise bu makalenin odak noktasında yer alan anti-entelektüalizm teşkil etmektedir. Anti-entelektüalizme kaynaklık eden ve bu tutumun hedefinde yer alan entelektüalizm, yalın anlamıyla, dünyayı yorumlarken aklın kendisine ve buna dayalı faaliyetlere dayanmaktan ileri gelmektedir. "Duygulardan ziyade akılcı bir biçimde düşünme ve bir şeyleri anlama yeteneğinin kullanılması"² ya da "aklın kullanılmasına veya entelektüel arayışlara bağlılık"³ gibi çeşitli sözlüklerde yer alan entelektüalizm tanımları bu vurguyu desteklemektedir. Dolayısıyla, aklın ve zihinsel faaliyetlerin yönlendirdiği, bu yönde bir eylem çabasını gerektirdiği bir yaşayış olarak nitelenebilmektedir. Bilgi felsefesi çatısı altında entelektüalizmin doğrudan bir tanımına rastlanılamamakla birlikte daha ziyade anti-entelektüalizm tartışmalarında bu yönde bir girişim söz konusudur. Getirilen yaklaşım, bu paragrafın başında paylaşılan vurguları önemli ölçüde desteklemektedir. Hofstadter'e göre entelektüalizm, zekâ ile birebir eşit tutulmaması gereken bir kavramdır. Entelektüalizm, bunun yerine, zihnin bağımsız ve soyut bir alışkanlığını; eleştirel, yaratıcı ve tefekkür eden bir yönünü ifade etmektedir. Bir başka deyişle zihnin kendine özgü ve düşünmeye dayalı bir faaliyetidir ve en önemlisi de çalışma ve uygulama yoluyla şekillenen bir eleştirel düşünme pratiği anlamına gelmektedir; bir tür "zihnin yaşamı"dır (1963, s. 28). Harold H. Punke de entelektüalizmi, "akıl ile genel bağlantıya sahip; bilgiyi edinme, anlama ve yeniden düzenleme gücünü ima eden" bir kavram olarak görmektedir (1972, s. 112). Dolayısıyla, salt bir entelektüellik ediminin ötesinde; akla başvuran, bilgi ile yakın ilişkide bulunan ve eleştirel çabayı içeren tüm faaliyetleri kapsamaktadır.

Entelektüalizm karşıtı tutumlar kaynağını zihin emeğini yok saymaktan, akli merkeze alma çabalarını küçümsemekten, bilgi ve hakikatin içini boşaltarak yerine duyulara, pratik ve işlevsel olana dayalı bir "bilgi" getirmekten almaktadır. Anti-entelektüalizm akla dayalı önermelerin inanca göre daha az doğruluk içerdiği anlamına gelmektedir ve bu tutuma göre ideoloji, kimlikle ilgili konular, duygular vb. hususlar hakikatin varlığından daha önemlidir; işe yararlık ve mülkiyet gibi kavramlar, bilim ve sanat gibi çabaların yerini almaktadır (Lawler, 2020, s. 85). Bu çalışma bağlamında Türkiye'deki güncel eğitim politikalarına yön veren "strateji", "kalite", "performans" ve "finansman" kavramlarının yükselişi anti-entelektüalizm ile ilişkili biçimde okunmaktadır. Eğitimle ilgili meselelerin ekonomi alanına ait kavramlarla ve "işletmecilik" perspektifiyle ele alınması, özellikle akademik alanın özgünlüğünü ve farklılıklarını göz önünde bulundurmayan "standartlaştırma" çabaları, akademisyenlerin ve öğretmenlerin maruz bırakıldıkları iş güvencesizliği ve bilgi üretiminin maddi gelir kaynaklarıyla yahut fon talepleriyle ilişkilendirilmesi anti-entelektüalizmin bilhassa eğitimsel faaliyetlerdeki görünümünü temsil etmektedir.

Anti-entelektüalizm söz konusu olduğunda en sık başvurulan çalışmaların başında gelen *Anti-Intellectualism in American Life*

¹ "İnsanların çeşitli durumlara gerçeklerden ziyade duygu ve inançlarla tepki vermesi" anlamına gelmektedir. 2016 yılında Oxford Sözlük tarafından "yılın sözcüğü" olarak belirlendikten sonra çok daha üzerinde durulan ve güncel olaylarla ilişkilendirilen bir aşamaya ulaşmıştır. Kaynak: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth> (Erişim tarihi: 27 Mayıs 2023).

² "intellectualism" maddesi, *Oxford Learner's Dictionaries*. Kaynak: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/intellectualism> (Erişim tarihi: 9 Kasım 2024).

³ "intellectualism" maddesi, *Merriam-Webster*. Kaynak: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intellectualism> (Erişim tarihi: 9 Kasım 2024).

(1963) adlı kitabın yazarı Amerikalı tarihçi Richard Hofstadter'e göre anti-entelektüalizm "akıl", "akılın eylemleri" ve "entelektüalizm" ile ilişkilidir (1963, s. 6-7). Düşünceye göre entelektüalizmi hedef alan tutumlar "zihnin yaşamı" olarak ifade edilen yaşayışı değersizleştirmekten ileri gelmektedir. Anti-entelektüalizm literatürünün erken dönem metinlerinde karşılaşılan bir diğer önemli isim olan Jacques Barzun da kavramı aynı şekilde "zihin" ve "zihnin eylemleri" ile bağlantılı biçimde "akıl" ve "entelektüalizm" bağlamında dile getirmiştir (1961, s. 5).

Anti-entelektüalizm, tarihin pek çok anında ve çeşitli örneklerle yaşanan bir olgu olmuştur. Antik Yunan döneminde Sokrates'in gençlerin kafasını karıştırma suçlamasıyla idam edilmesinden Galileo Galilei'nin Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü söyledikten sonra kilise tarafından ölümle yargılanmasına dek bu örnekleri tarihin derinlerinden bulup çıkarmak mümkündür. Bununla birlikte 20. yüzyıl pek çok açıdan anti-entelektüalizmin daha sistemli bir biçiminin görüldüğü ana tekabül etmektedir. Hofstadter'in ABD özelinde de vurguladığı üzere anti-entelektüalizmin en şiddetli olduğu dönem 20. yüzyıldır (1963, s. 43). Özellikle II. Dünya Savaşı öncesi Almanya'da hüküm süren Nazi iktidarı döneminde entelektüellere ve sanatçılara dönük nefret ortamı, Aydınlanma değerlerini sorgulanmaya dek götüren faşizm, kitlelerin yıkıcı bir ideoloji etrafında seferber edilmesi ve Yahudi soykırımıyla sonuçlanan saldırılar anti-entelektüalizmden önemli ölçüde beslenmiştir. Theodor Adorno ve Max Horkheimer'in Aydınlanma kavramı üzerinden sorguladığı bu durum, "aydınlanmanın kendi kendini tahrip edişi" olarak ifade edilmektedir. Aydınlanmanın tahribatı ve "mitolojiye gerilemesi" anlamına gelen bu tahribat, "düşüncenin bile isteye eleştirel bir öge olmaktan çıkması ve bir araç olarak mevcut düzenin hizmetine girmesi" neticesinde "olumsuz ve yıkıcı bir şeye dönüşmesi"nden kaynaklanmaktadır (2014, s. 11-12). Dolayısıyla Adorno ve Horkheimer'in ifadesiyle "söylenceleri dağıtmayı ve kuruntuları bilgi yoluyla yıkmayı" hedefleyen Aydınlanmanın bu yüzyılda geldiği aşama ve bilgi kavramının aldığı yön bu istikamette gerçekleşmiştir.

Anti-entelektüalizmin mevcut görünümünün büyük ölçüde kaynağını bulduğu 1960'lı yıllar, özellikle ABD'de siyasi popülizmin daha da güçlendiği, müfredatlarda bilimsel eğitimin çeşitli yönlerden hedef alındığı ve giderek güçlenen uzmanlaşmanın/profesyonelizmin entelektüellerin konumlarını sarsmaya başladığı bir zaman dilimine denk gelmektedir. Özellikle bu yıllarda popülist siyaset güç kazandıkça "doğuştan gelen, sezgiye dayalı halk (*folkish*) bilgeliğinin aydınların (*literati*) ve varlıklı kişilerin kültürlü, aşırı karmaşık ve kişisel çıkara dayalı bilgisine üstün olduğu"na ilişkin inanç güçlenmiştir (Hofstadter, 1963, s. 154). Söz konusu yıllar aynı zamanda ABD'de McCarthy⁴ döneminin hemen sonrasına denk gelmiştir. Bu dönemde "anti-komünizm" şemsiyesi altında birçok entelektüele, sanatçıya büyük baskılar uygulanmış ve bu da politik söylemi belirlemiştir. Barzun'a göre bu dönemde "sorunların gerçekliği" ve "tartışmaların ağırlığı"na dair algı kaybedilme eğiliminde olmuştur. Her türlü tartışma, fikri çatışma bir "oyun" olarak algılanmaya başlamıştır (1961, s. 58).

Anti-entelektüalizm kavramını daha kompakt ve güncel yönleriyle görmeyi olanaklı hale getiren perspektif Daniel Rigney tarafından getirilmiştir. Hofstadter'in kitabında çizdiği çerçeveden hareketle üç tür anti-entelektüalizm olduğunu ifade eden Rigney'e göre bunlar "dinsel anti-rasyonalizm" (*religious anti-rationalism*), "popülist anti-elitizm" (*populist anti-elitism*) ve "sorgulamayan araçsalcılık"tır (*unreflective instrumentalism*). Bu üçlü formülasyon genel olarak, anti-entelektüalizmin temel görünümleri arasında bulunan rasyonalite karşıtlığını ve bunun dinsel kaynaklardan beslenen yönünü, entelektüellere ve uzmanlara duyulan düşmanlığı ve bu düşmanlığın -sözde- seçkincilik ile ilişkilendirilmesini ve anti-entelektüalizm olgusunun bilgi üretimine dair araçsalcı yanını ortaya koymaktadır.

Dinsel anti-rasyonalizm, eleştirel düşüncenin ve rasyonel söylemin değeriyle ilişkilidir (1991, s. 436-437). Bu tutumda akıl her şeyi sorgulaması, analiz etmesi ve düşünmesinin mutlakçı tutumlar için bir endişe teşkil etmesi söz konusudur. Popülist anti-elitizm kapsamında rasyonel değerlerin ve akla dayalı eylemde bulunmanın "elitizm" kavramı ile ilişkilendirildiğini (1991, s. 441) ve burada "elitizm"e yapılan vurgunun görece vülger bir nitelik taşıdığını, yani "toplumu anlamayan", "halktan kopuk" bir eğitilmiş insan tarifi yapıldığını dile getirmek mümkündür. Bu; düşünsel çaba gerektiren, teorik veya tefekküre dayalı bir bilgi üretme sürecini içeren çalışmaların ve bunu yürütmekte olan insanların gerek üniversitelerde gerekse eğitim alanının diğer zeminlerinde "gereksiz" veya "faydasız" olmakla itham edilmesi anlamına gelmektedir. Rigney'in paylaştığı son anti-entelektüalizm biçimi olan sorgulamayan araçsalcılık, pratik bir getiri veya fayda vaat etmeyen düşünce biçimlerinin değersizleştirilmesine işaret etmektedir (1991, s. 444). Bu değersizleştirme girişimine ek olarak bir bilginin ve becerinin ancak uygulanabilir olması veya bu bilgiyi edinmesi beklenen kişiye fayda sağlaması durumunda geçerli görülmesi söz konusudur (Lawler, 2020, s. 88). Araçsalcılık ve teknik akıl gibi kökleri daha eski yıllara dayanan boyutlarının yanında günümüzde eğitim kurumlarında her tür bilginin bir "çıktı" ile ilişkilendirilmesi, "kanıtlanabilir" değerlendirme kriterlerine tabi olması ve tüm

⁴ 1947-1957 yılları arasında Cumhuriyetçi Parti Senatörü olarak görev yapan Joseph Raymond McCarthy, görev süresi boyunca komünizm karşıtı suçlamalarıyla ABD siyasi iklimine hâkim olmuştur, *Britannica*. Kaynak: <https://www.britannica.com/biography/Joseph-McCarthy> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2024).

bunlar gerçekleştirilirken bilgi ediniminin yahut bilgi üretiminin zaman, düşünsel emek ve yoğunlaşma gerektiren yönünün devre dışı bırakılması sorgulamayan araçsalcılığın güncel yönleri arasındadır.

Anti-entelektüalizm literatürüne göz atıldığında daha çok ABD özelindeki örnek olaylar ve bağlam dâhilinde gerçekleştirilen çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Bunun nedeni kavramın 20. yüzyıldaki sistematik görünümü ile yoğunlukla bu ülkede karşılaşılmasıdır. Bu görünüm arasında ABD’de yaygın bir dini mezhep olan Evanjelizm’in eğitim, siyaset ve entelektüeller üzerindeki etkisi, siyasi popülizmin 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren entelektüeller ile politikacılar arasındaki ilişkiyi belirlemesi, 1960’larda yaşanan ve hem entelektüellerin konumunda hem de bilgi üretiminde bir dönüm noktası sayılabilecek uzmanlaşma vb. yer almaktadır. Yanı sıra bilim karşıtı, eğitilmiş insanları küçümseyici vb. söylemlerin Amerikan toplumunda ve medyasındaki yaygınlık düzeyi de etkilidir. Bu bağlamda anti-entelektüalizm çalışmalarının çoğunlukla siyaset bilimi, eğitim ve bilgi kavramı çerçevesinde yapıldığını dile getirmek mümkündür. Siyaset bilimi alanındaki çalışmalar popülizm, popülist siyasetçiler ve hegemonya gibi temaları içermekte (Shogan, 2007; Cannatella, 2017; Stewart, 2017; Godfrey, 2017; Gençoğlu, 2018; Meyer, 2018; Motta, 2018; Anonymous, 2021); felsefe alanındaki yayınlar bilgi üretimi, pragmatizm ve bilgi felsefesi gibi konulara yer vermektedir (Benn, 2012; Roeber, 2018; Khalaj, 2023; Robertson, 2023). Ayrıca bilim karşıtlığı ve uzmanlık bilgisinin değersizleştirilmesi konuları da yakın zamanda yapılan çalışmalarda yoğun olarak incelenmiştir (Merkley, 2020; Loewen & Merkley, 2021; Chen vd., 2023; Guo vd., 2023; Huang vd., 2023).

Türkiye’de anti-entelektüalizmi merkeze alarak yapılan çalışmalar ve literatürün henüz yeterince gelişmediği söylenebilir. Anti-entelektüalizmi odağına yerleştiren tezlerle bakıldığında yalnızca bir yüksek lisans, bir de doktora tezi karşımıza çıkmaktadır. Enes Diri tarafından hazırlanan “Anti-Entelektüalizm Kavramının Yakın Dönem Popüler Türk Sineması Güldürü Filmlerindeki Temsili” başlıklı yüksek lisans tezi (2019), anti-entelektüalizm kavramını *Recep İvedik 3* (2010), *Entelköy Efeköy’e Karşı* (2011) ve *Cumali Ceber* (2017) filmleri üzerinden tartışmakta ve bu filmlerin merkezindeki karakterlerin akademisyen, doktor vb. uzmanlara veya köylülerin kentlilere karşı ürettikleri küçük düşürücü, hedef alıcı ve bu tutumları kahramanlaştırıcı söylemlerin varlığını ele almaktadır. Murat Peşteli’nin hazırladığı “Manifestations of Conservative Anti-Intellectualism in Right-Wing Journals in Türkiye: 1968-1973” (2023) başlıklı doktora tezi ise anti-entelektüalizmin muhafazakâr ideolojideki yansımaları söz konusu yıllar arasında incelerken, Türkiye’de muhafazakâr anti-entelektüalist söylem ile sosyo-politik değişim talepleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Çalışma kapsamında bu zaman aralığında yayın hayatını sürdüren yirmi bir dergi incelenmiştir.

Türkiye’de anti-entelektüalizm kavramı hakkında kaleme alınmış lisansüstü tezler bu çerçevedeyken, akademik makale düzeyinde de yine sınırlı bir görünüm söz konusudur. Türkiye literatüründe hemen hemen yalnızca Funda Gençoğlu’nun, doğrudan anti-entelektüalizmi merkeze almak anlamında bu kavramı mesele edindiği görülmektedir. Gençoğlu’nun *Birikim* dergisinde yayımlanan “Üzerimizdeki Kara Bulut. Anti-Entelektüalizm ya da Cehaletperverlik” (2018) adlı yazısı ve “Anti-intellectualism or Populism alla Turca” (2018) başlıklı makalesi birbirine paralel olarak Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının en karakteristik özelliklerinden birisi olarak anti-entelektüalizmi ön plana çıkarmış, bu kavramın toplumsal yaşamın her alanı üzerindeki etkisinden söz etmiş ve bilhassa yükselen siyasi popülizm dalgası ile bu kavramı tartışmıştır. Yazar konuyu ilerleyen yıllarda da işlemeye devam etmiş, 2019’da yayınlanan “Heroes, Villains and Celebritisation of Politics: Hegemony, Populism and Anti-intellectualism in Turkey” başlıklı makalesinde kavramı Türkiye’de yükselmekte olan “şöhret siyaseti” (*celebrity politics*) ile ilişkili biçimde ele almış, “On the Construction of Identities: An Autoethnography from Turkey” başlıklı ve 2020’de yayınlanan çalışmasında ise bir akademisyen olarak deneyimini otoetnografik bir yöntemle ve anti-entelektüalizmin akademi üzerindeki zararlarını konu ederek açıklamıştır. Gençoğlu son olarak 2023’te yayınlanan “Once there was and once there wasn’t: The Tale of Intellectuals and the State in Turkey” başlıklı makalesinde Türkiye’deki entelektüellerin tarihini çeşitli kırılma noktaları ve devletle ilişkisi etrafında incelemiş ve anti-entelektüalizmi, halihazırdaki hegemonik ortamın en önemli bileşeni olarak değerlendirmiştir. Gençoğlu’nun çalışmaları dışında Doğan Gürpınar’ın “The Reinvention of Kemalism: Between Elitism, Anti-Elitism and Anti-Intellectualism” (2013) başlıklı çalışması bu kavramı daha çok Erken Cumhuriyet döneminde gözlemlenen ama etkileri Türkiye siyaseti, sosyolojisi ve kültürel yaşamı üzerinde uzun döneme yayılan modernleşme çabaları ile bir arada almaktadır. Aslı Vatansever’in “Partners in Crime: The Anti-intellectual Complicity between the State and the Universities in Turkey” (2016) başlıklı makalesi Türkiye’deki üniversitelerde akademik işgücünün ekonomik yönden güvencesizleştirilmesine yönelik neoliberal politikaları ele alırken; Cangül Örnek’in Türkiye’deki bürokrasi karşıtlığını liberalizm, neoliberalizm ve anti-entelektüalizm ile ilişkili olarak okuduğu “The Bureaucracy and its Discontents in Modern Turkey: Liberalism, Neo-Liberalism and Anti-Intellectualism” (2020) başlıklı kitap bölümü de Türkiye literatüründe ön plana çıkan diğer yayını teşkil etmektedir.

Anti-entelektüalizmi kavramak ve anlamlandırmak adına bilgi kavramına dair belirleyici yaklaşımlarla başlayan ve entelektüalizmi de içerecek biçimde tartışma çerçevesini kuran bu makalenin girişi anti-entelektüalizme ilişkin ön plana çıkan tanım ve yaklaşımlarla sürmüştür. Yazının devamında öncelikle anti-entelektüalizm ile eğitim arasındaki bağlantı ele alınacaktır. Anti-entelektüalizme içkin hangi tutum ve yaklaşımların eğitim alanını dönüştürdüğünü, bilgiyi değersizleştirme çabası anlamına geldiğini ve bunun literatürdeki yansımalarını ele alan tartışmanın ardından çalışmanın yöntemine yer verilecektir. Sonrasında ise çözülemeye konu edilen ve eğitim politikaları üzerinde belirleyici iradeye ve yetkiye sahip olduğu belirtilen Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ile birlikte Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) tarafından hazırlanan metinler, anti-entelektüalizmin içerdiği önermelerle ilişki içerisinde analiz edilecektir.

Anti-Entelektüalizm ve Eğitim

Eğitim, anti-entelektüalizmin sarıh örnekleri ile karşılaşmayı olanaklı kılması, bilgiye duyulan güvenin ve aklın yönlendirici konumunun uygulama sahası olması açısından anti-entelektüalizm ile rabita kurmayı mümkün kılacak en mühim zemin olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de gündelik hayattan kültürel ve sosyolojik alana değin pek çok zeminde varlığını gösteren güçlü bir ruh olarak anti-entelektüalizmin eğitim ile ilişkisi içerisinde tartışılması ise bugünü daha iyi anlamak çabası yönünden verimli bir açı sunmaktadır. Literatürde anti-entelektüalizm ile eğitim ilişkisini konu eden çalışmalara bakıldığında evrim teorisine müfredatlarda yer verilmemesi çabaları (Branch, 2020), beceri öğrenimi (Burnston, 2021), üniversitelerin yapısı ve işleyişinde anti-entelektüalizm (Punke, 1972; Cobb, 2015; Vatansever, 2015), akademik anti-entelektüalizm (Díaz Villarreal, 2021), öğrencilerin yükseköğretim algısı (Moore, 2017), üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde anti-entelektüalizm (Woodworth, 1995) gibi konular ele alınmıştır.

Eğitim ile anti-entelektüalizm ilişkisinin görüldüğü örneklerin başında eğitilmiş olmanın aşağılanması/değersizleştirilmesi bulunmaktadır. Diğer insanlara göre daha uzun bir eğitim hayatına sahip bulunan ya da temel uğraşı düşünce ürünü işlerle uğraşmak olan kişilere dönük küçümseyici tutum bu yaklaşımın görünür olduğu boyutları teşkil etmektedir. Bu tutum bazen anti-entelektüalist tutumlar gösteren kişilerin hissedebileceği “küçümsenme” duygusundan, kimi zaman da ideolojik veya dinsel bağlılıktan kaynaklanan inkârcılıktan meydana gelmektedir. Anti-entelektüalizmin başkaları tarafından küçümsenme hissine eşlik eden bir çeşit savunmacı inatçılık (*defensive bullishness*) olduğunu iddia eden Barker vd.’ne (2021) göre anti-entelektüalistler eğitilmiş kişileri “gerçeklik üzerindeki kolektif hâkimiyetini kaybetmiş” ve “kafaları bulutlarda” olarak görmektedir. Bu tutumun gerisinde ise sağduyuyu bilgi karşısında geçerli kılmak, onu gerçeği belirlemenin bir yolu olarak görmek ve ‘kitabî akla’ (*book smart*) sahip olduğu varsayılan kişileri sağduyu sahibi olanlardan ayırmak bulunmaktadır (akt. Marrun vd., 2023, s. 4). Öte yandan eğitimin hayata dair bir bilme biçiminden meydana gelen bir bütünü özümsemesi olduğu, bu nedenle yöneticilerin bu meseleyi önemseyemediği düşünüldüğünde (İlgaz, 2002, s. 112) anti-entelektüalist tutumun eğitime yönelttiği taarruzun nedeni anlaşılabilir. Örneğin ABD’de McCarthyizm’in Amerikan yükseköğrenimine mirası bu ülkede anti-entelektüalist söylemin merkezine eğitimi yerleştirmiştir.

Anti-entelektüalizmin söylemsel gücü büyük oranda bir sözde-bilim ve “eğitim” anlayışına dayanmaktadır ve bu söylemi ayakta tutanlar “yarı-eğitilmiş” insanlar ve topluluklar olabilmektedir. Hofstadter’in yıllar önce vurguladığı gibi “eğitilmiş insanın en etkili düşmanı yarı-eğitilmiş insan olabilir”; bu nedenle “anti-entelektüalizmi yönetenler fikirlerle derinden ilişkilidir” (1963, s. 21). Kurumsal açıdan eğitilmiş olmamaktan neredeyse bütünüyle daha olumsuz sonuçlara neden olabilecek yarı-eğitilmişlik durumu, Barzun’un aklın (*intellect*) üç düşmanından birisi olarak değerlendirdiği “öğretimsiz eğitim”i (1961) ve ayrıca Paulo Freire’nin “öğrenmesiz eğitim”ini hatırlatmaktadır. Freire’ye göre öğrenmek, mantıksal olarak öğretmekten önce gelmektedir. Bu nedenle öğrenilen bir şeyin ortaya çıkmadığı ve öğrenen kişinin, düşünülen şeyi yeniden yaratma veya yapma yeteneğine sahip olmadığı geçerli bir eğitim söz konusu değildir. Başka bir deyişle öğrenme deneyiminin ortaya çıkarmadığı “öğretim” hiç kimse tarafından öğrenilememektedir (2000, s. 10).

Ön plana çıkan önemli bir diğer tartışma üniversitelerde verilen eğitimin pratik/uygulamalı bir içeriğe sahip olmadığı ve öğrencileri profesyonel iş yaşamına hazırlamadığı yönündedir (Moore, 2017, s. 3-5). Yıllar ilerledikçe daha da güçlenen bu eğilim özellikle yükseköğretimi istihdam sağlamak için işletilen bir mekanizma kılmıştır. Yanı sıra kitabî öğrenmenin ve yüksek akademik standartların değersizleştirilmesini, pratik olmayana, teoriye ve entelektüel yönün öne çıkması anlamında “ütopyacılaşma” tahammülsüzlüğü de beraberinde getirmiştir (Gençoğlu, 2019, s. 10). Çeşitli çalışma alanlarının ve bilgi türlerinin küçültücü bir anlamda “soyut”, “sofistike”, “teorik” olarak görülmesi, pratik ve deneysel boyutu bulunmayan bilginin ve bilimsel faaliyetlerin “işlevsizlik” ile ilişkilendirilmesi de bu söylemin diğer yönlerini tamamlamaktadır.

Pratik bilgi ve işlevselliğe dair sözü edilen bu çerçeve aynı zamanda neoliberalizmin tesiriyle yaşanan dönüşümden kaynaklanmaktadır. Bu dönüşüm neredeyse tüm faaliyet alanlarının, konu özelinde ise eğitimin “ekonomikleştirilmesi”

şeklinde tezahür etmektedir. Wendy Brown'a göre neoliberalizm, kurumları ve müşterek bir niteliği olan her şeyi dönüştürerek "yönetişim"i ortaya çıkartmaktadır. Ortaya çıkan yönetim anlayışı, başka alanları olduğu gibi eğitimi de depolitize etmektedir (2018, s. 151). Brown, neoliberal rasyonalitenin neredeyse her alan üzerinde hâkimiyet tesis ettiğini belirtirken insanı –Foucault'dan ödünç aldığı kavramla– "insan sermayesi" olarak yeniden inşa ettiğini belirtmektedir. Bu inşa ise özellikle finansallaşma, ekonomikleşme ve ticarileşmenin etkilerinden payını alan uzmanlığın ve bilginin geçerliliğini tartışmalı kılmaya çalışmaktadır. Neoliberal rasyonalite, beşerî bilimler ve yükseköğretimdeki etkisini bilginin, düşüncenin ve eğitimin salt sermayeye, kalkınmaya katkısı üzerinden değerli kılmasıyla göstermektedir. Bilgi talebi ve arayışının tek amacı sermaye değerinin artması haline gelirken amaç yurttaşların kapasitelerinin gelişmesi ve kültürün ayakta tutulması değil, "pozitif bir yatırım getirisi"dir (2018, s. 205).⁵ Bu gelişmeler diploma yerine "yeterlilik" gözetilen bir işletme kültürünün⁶ büyütülmesi ve bilgiyi "etki" temelinde tartan kıstasların mevcudiyetini göstermektedir. Brown'a göre bu durum "yükseköğretimin insan sermayesi üretirken klasik hümanist değerleri tepetaklak etmesi"dir (2018, s. 26).

Buraya dek anti-entelektüalizm ile eğitim arasındaki ilişkiden belli başlı yönleriyle söz edilmeye çalışılmıştır. Buna göre eğitimli kişilerin küçümsenmesi, düşünsel emek gerektiren çabaların değersizleştirilmesi, eğitim kurumlarının yalnızca istihdam üreten yapılar olarak anlaşılması ve "bilgi ekonomisi", "bilgi çağı" gibi kavramların şemsiyesi altında bazı çalışma alanlarının ve bilgi biçimlerinin "muteberliği" gibi konular anti-entelektüalizmin eğitim alanında görünür olduğu başlıca boyutları teşkil etmektedir.

Yöntem

Bu makalenin temel amacı Türkiye'deki eğitim kademelerini temsil eden ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretime ilişkin politikalara dair gözlem, değerlendirme, öneri ve talepleri irdelemek ve bu unsurları anti-entelektüalizm bağlamında analiz etmektir. Söz konusu eğitim kademelerinin idari yönden sorumlu olduğu kurumlar Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu'dur (YÖK). Bu nedenden ötürü söz konusu kurumların hazırladığı ve sorumluluk alanı doğrultusunda yapılan gözlemleri ve hedefleri içeren örnekleri analize konu olan raporlar temsil etmektedir. Eğitim politikaları ve anti-entelektüalizm ilişkisini konu eden bu çalışmada raporlarına yer verilen diğer kurum ise Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'dır (SETA). 2006 yılında kurulan bir düşünce kuruluşu olan SETA, bilhassa takip eden yıllarda çeşitli konularda önerilerinin önemli ölçüde gerçekleşmesi ve böylece bir nüfuz alanına sahip olmasının yanında, iç içe geçmiş akademik-politik duruşuyla çalışmalarına ayrı bir önem verilen bir yapı haline gelmiştir. İç ve dış siyasetin yanı sıra son yıllarda medyaya dair değerlendirmeleriyle öne çıksa da kurulduğu günden bu yana hemen hemen her dönem eğitim politikaları hakkında kapsamlı çalışmalar yapmış bir kuruluş olarak SETA'nın raporları farklı bir konumda yer almaktadır. Kuruluşun ifade ettiği önemin diğer bir boyutunu, bir düşünce kuruluşu olması ve bu niteliğinden ötürü bilginin araçsallaştırılmasındaki rolü teşkil etmektedir. Posner'in de belirttiği üzere, düşünce kuruluşlarının ürettikleri bilgi, "hedefledikleri topluluğa" yöneliktir. Buna göre tüm bu kuruluşlar bazı kamusal-entelektüel çalışmalar yürütse de pek çok kuruluş bu çalışmaları eğitimli kamuoyuna değil; yasa koyuculara, yetkililere, lobcilere ve politik alanın diğer üyelerine sunmaktadırlar (2001, s. 34).

Çalışmanın amacına dair bir diğer ağırlık noktasını ele alınan materyal kadar bu içeriğin anti-entelektüalizm ile bağlantısı temsil etmektedir. Bu bağlantı sadece Türkiye'deki mevcut öğrencilerin entelektüel düzeyleri ve bilgi ile kurdukları ilişki itibarıyla değil, aynı zamanda eğitimcilerin içinde yer aldıkları koşullar, idealleri ve yaşadıkları gerçeklik nezdinde de önem ifade etmektedir. Bunun da ötesinde ilk ve ortaöğretim ile üniversitenin özgül olarak ifade ettiği anlamın da yeniden düşünülmesini, tartışılmasını gerektirmektedir. Bilginin üretildiği, aktarıldığı ve uygulandığı merkezler olarak eğitim kurumları, zihinsel çabanın ve düşünsel emeğin görünmez hale gelmeye başladığı yerlere dönüşmüştür. Dahası bu kurumların artık yalnızca "istihdam" için dahi yeterli merkezler olmaktan uzaklaşması hem ülkedeki genel anti-entelektüalizm ortamıyla hem de bu atmosferin eğitim politikaları üzerindeki tesiri ile doğrudan ilişkilidir.

⁵ Yazar eski ABD Başkanı Barack Obama döneminde üniversitelerin puanlanması uygulaması üzerinden bunu örneklemektedir.

⁶ Yakın zamanda Türkiye'de de bu konuya ilişkin örneklerle, özellikle iletişim fakülteleri özelinde karşılaşmak mümkün. Medya sektöründe yer almak isteyen insanları yetiştirme iddiasına sahip iletişim fakültelerinin yerine televizyoncu Acun Ilıcalı tarafından Nişantaşı Üniversitesi bünyesinde kurulan "AcunMedya Akademi" ve *Halk TV* bünyesinde hayata geçirilen "Halk Akademi" diploma yerine yeterliliği gözetilen bu kültürün örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki oluşum da kendisini üniversiteye dair temel terimlerden birisi olan "akademi" ile karşılama ihtiyacı duyarken aynı zamanda mevcut iletişim fakültelerinin yetersizliğini iddia etmektedir. Nitekim *Halk TV* Yönetim Kurulu Başkanı Cafer Mahiroğlu "son yıllarda 'okulların' durumunun malum" olduğunu belirtmekte; yanı sıra *Halk TV* bünyesindeki tüm gazetecileri "yıldız" olarak nitelendirerek "Akademi"ye gelecek öğrenciler aracılığıyla "yeni yıldızları keşfe çıkacaklarını" ifade etmektedir. Bir başka deyişle "gazeteci olmak" dahi başlı başına yeterli görülmemekte, "yıldız" olma beklentisi de kendisini göstermektedir.

Kaynak: <https://halktv.com.tr/gundem/halk-akademi-kuruluyor-796041h> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2024).

Bu makale kapsamında anti-entelektüalizmin Türkiye’deki eğitim politikaları üzerindeki görünümünü temsil eden, ilerleyen yıllarda gitgide kurumsallaşan ve 2000’lerin ilk on yılının sonlarına doğru hem yasal çerçeve kazandırılan hem de çeşitli çalışmalarla teşvik edilen dört tema incelenmiştir. Bu temalar “strateji”, “kalite”, “performans” ve “finansman”dır. Raporlar hakkında değerlendirmede bulunurken görülecektir ki, 2007’den itibaren eğitimin tüm kademelerinde tartışılan konuların başında “standartlaşma”, “kalite” ve “strateji” gibi, bilgiyi salt ölçülebilir ve çıktı elde etmeye dayalı kılan, anti-entelektüalizmin bilgiye dönük işlevselci ve araçsalci tutumundan etkilenen kavramlar yer almaktadır. Özellikle 1999’da hayata geçmesine rağmen Türkiye’nin bu yıllarda daha da çok uyum sağlamaya çalıştığı görülen Bologna Süreci ve bu sürecin ihtiva ettiği “Avrupa Yükseköğretim Alanı Yeterlikler Çerçevesi”nin varlığı, analiz edilen tüm raporlarda önemli ölçüde bulunmaktadır.

Çalışmanın yöntemi nitel araştırma metotları arasında sınıflandırılabilir doküman analizidir. Bu yöntem hem basılı hem de dijital materyallerin incelenmesi veya değerlendirilmesine dayanan, sistematik bir süreçtir (Bowen, 2009, s. 27). Nitel araştırma çatısı altında bulunan pek çok yöntem gibi doküman analizinin hedefi de anlam çıkarmak, anlayış elde etmek ve ampirik bilgi geliştirmek üzere verilerin incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Corbin & Strauss’tan akt. Bowen, 2009, s. 2). Doküman analizinin kapsamında “teknik olmayan literatür” olarak isimlendirilen mektuplar, biyografiler, günlükler, raporlar vb. dahil olabilir (Corbin & Strauss, 2015, s. 141). Bu makale ise 2007 ila 2010 yılları arasında, söz konusu üç kurum tarafından hazırlanan veya yayımlanan, belirtilen temalarla ilişkili biçimde ön plana çıkan metinleri, özellikle raporları kapsamına dâhil etmiştir. Analiz aralığı olarak bu yılların seçilmesinin nedeni, makaleye konu edilen temalarla ilişkili politikaların bu yıllarda kurumsallaşmaya başlamasından ileri gelmektedir.

Çalışmaya konu edilen raporlardan MEB ve YÖK’e ait olan metinler, Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim ile yükseköğretim hakkında hazırlanan ve bu alanlara ilişkin faaliyetlerle ilgili hedefleri, önerileri ve politika tercihlerini ihtiva eden en kapsamlı kaynaklar olması nedeniyle tercih edilmiştir. Ayrıca ve daha da önemli olan diğer bir unsur hem “2010-2014 Stratejik Planı”nın (2009) hem de “Türkiye’de Yükseköğretim Stratejisi”nin (2007), 10 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun⁷ bir gereği olarak hazırlanmalarıdır. Bu kanuna göre kamu kurumları stratejik plan hazırlamakla yükümlü olmuşlardır. Kanunun amaç kısmında da geçen “kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılması, hesap verebilirliği” ifadesi ve bu çerçevede düzenlenen maddeler; söz konusu raporlarda “strateji”, “kalite”, “performans” ve “finansman” a sıklıkla yer verilmesine, dolayısıyla en çok karşılaşılan temalar olarak analize dâhil edilmesine neden olmuştur.

Bulgular

Belirtilen temalar çerçevesinde ulaşılan bulguları detaylandırmadan önce her bir temanın ne ifade ettiği ve temel olarak ne tür sonuçlarla karşılaşıldığından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. İlk tema olan “strateji”, hem ilk ve ortaöğretim hem de yükseköğretime dair o güne dek sürdürülen klasik planlamacılık anlayışı yerine bu eğitim kademelerinin “strateji” kavramına öncelik verilerek ele alınmasına ve bunun bir “stratejik plan” ile gerçekleştirilmesine karşılık gelmektedir. İncelenen raporlarda kullanılan “hedef”, “misyon-vizyon”, “güçlü ve zayıf yönler” gibi terimler eğitime “profesyonel” bir gözle, bir tür “işletme” gibi bakıldığını göstermektedir ve bu nedenle dikkat çekicidir. İkinci tema olan “kalite”yi ise etkisi güncel durumda da görülebilen standartlaşma çalışmaları ve çıktı temelli eğitim anlayışı temsil etmektedir. Hemen hemen tüm raporlarda yer verilen ve bilhassa akreditasyon faaliyetleriyle somut örneklerine rastlanılabilen bu yaklaşım özellikle yükseköğretim kurumlarını, bu kurumlardaki bilgi üretimini ve eğitim-öğretim faaliyetlerini, ayrıca akademisyenlerin “performansları”nı anılan terimler çerçevesinde biçimlendirme hedefi gütmektedir. Her iki kavram da belirtilen bu yönleriyle eğitim faaliyetleri üzerinde pratiklik etğinin “zafer kazanması” durumunu (Rigney, 1991, s. 446) ve anti-entelektüalizmin araçsalci tezahürünü temsil etmektedir.

“Strateji” ve “kalite” sözcükleri Türkiye’de eğitim alanında son yıllarda gittikçe daha çok kullanılmaktadır. Önceleri daha çok işletme, ekonomi vb. alanlarda karşılaşılmaya alışılan bu kavramlara artık temel faaliyeti eğitim-öğretim ve bilgi üretimi olan kurumların asli unsurları arasında da yer verilmektedir. Dahası, eğitim kurumlarının da ötesinde kamu kurum ve kuruluşlarının “stratejik hedefleri”, bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen analizler, “kalite standartları”, “risklerin ve fırsatların tanımlanması” ve faaliyetlerin bu doğrultuda parçalara ayrılması ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Eğitim-öğretim kurumlarının

⁷ Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, *T. C. Resmi Gazete*, 25326, 24 Aralık 2003. Kaynak: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031224.htm#1> (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2023).

tıpkı bir işletme gibi “kaynaklarını etkin ve akılcı kullanması”, “az maliyetle çok ürün” meydana getirmesi, topluma ve kendisinden beklentileri olan unsurlara hizmet etmesi adına şeffaf ve hesap verebilir hale gelmesi ve bu doğrultuda “vizyon-misyon”dan başlamak üzere özellikle üniversitelerin yönetiminde farklı çevrelerin de⁸ karar mekanizmalarında söz sahibi hale getirilmesi bu ayrıştırılmış stratejik faaliyetlerden yalnızca bazılarını oluşturmaktadır.

Kalite yönetim süreçlerinin sorumluluk alanında konumlandığı konular arasında yer alan “performans yönetimi”, incelenen metinlerde yoğun biçimde karşılaşılan ve özellikle “eğitimin finansmanı” ile birlikte anılan niteliğiyle üçüncü temayı meydana getirmektedir. Bu iki kavramın ve buna dair süreçlerin bir arada anılması ilk ve ortaöğretimde “performansa dayalı bütçe” fikri, yükseköğretim kurumları için de kaynak aktarımı bağlamında kıstas olarak belirlenmesiyle ilişkilidir. MEB bu fikri “e-Performans Bütçe” olarak tasarlanan ve elektronik ortamda izlenebilir yazılım aracılığıyla hayata geçirmeyi hedeflemiştir. YÖK ise bilhassa yükseköğretimin “maliyetli” oluşundan ötürü hem kamu kaynaklarının aktarımını yeniden düzenlemek hem de dış kaynak bulabilmek açısından eğitim ve araştırma başlıklarında performans değerlendirmesinin etkinleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu iki kavram da eğitimin tüm kademelerinde görev alan öğretmenler ve akademisyenlerin özgül niteliklerini ve kurumlarındaki devamlılıklarını tartışmaya açmanın yanında özellikle üniversitelerin “şeffaflık” ve “hesap verebilirlik” adı altında topluma eğitimin kalitesini “garanti etmesini” ve bu garanti etme iddiasının çeşitli güvence araçlarıyla teminat altına alınması fikrini içermektedir.

1. Strateji

“Özel bir hedefe ulaşmak için tasarlanmış plan” anlamına gelen⁹ “strateji”, çoğunlukla askeri alana ve işletme alanına dair çalışmalarda ve içeriklerde karşımıza çıkmaktadır ve “verimlilik”, “etkililik”, “etkinlik” gibi sözcüklerle birlikte de telaffuz edilir. Bu kelimelerin çağrıştırdığı anlamlar ise “strateji” kavramına özel olarak eğilmeyi gerektiren çeşitli vurguları içermektedir. Zira “verimlilik”, “etkililik” ve “etkinlik” terimleri salt neticenin veya pratik getirinin elde edilmesini ve bu doğrultuda, belirli bir istikrarın korunması gerektiği eğitim alanının işleyişine müdahale etmek anlamında bir amacın varlığını ifade etmektedir.

Etimolojik kökeni Eski Yunan generallerinden Strategos’un bilgi ve sanatına atfedilen (Güçlü’den aktaran Eryiğit, 2013, s. 153) ve uzun yıllar boyunca askeri alanda kullanılan strateji 1970’li yıllardan itibaren işletme alanına dâhil olmuştur. Bu yıllarda çeşitli pazarlarda yaşanan rekabet ve bu rekabetin varlığı ile eşzamanlı yaşanan baskı, işletme yönetiminde bir kırılmayı ve “stratejik yönetim” olarak ifade edilen yaklaşımı beraberinde getirmiştir (Güçlü, 2003, s. 65). Söz konusu yönetim anlayışı daha genel bir bağlamda işletme ideolojisinin bir ürünüdür. Vincent de Gaulejac’a göre bu ideoloji, “pragmatik” ve “rasyonel” bir görünüm altında, “ekonomik savaş” kavramını haklı gösteren bir dünya temsili inşa etmektedir. Bu çerçevede performans, kalite, etkililik, rekabet ve hareketlilik adına “yeni bir dünya” kurulmaktadır (2013, s. 23).

“Strateji” sözcüğü ayrıca Türkiye’deki planlamacılık deneyimi özelinde önemli bir anlam ifade eden strateji-planlama ayrımının içeriğini oluşturmaktadır. Strateji-planlama ayrımında, “strateji”, yerine geçtiği “plan”dan farklı olarak sonucu, edinilecek çıktıyı merkeze yerleştirdiği ve konu edildiği tüm kurumları bir “işletme” bakışıyla ele aldığı için “plan”ın süreci ve çalışmanın kendisini içeren yönünü devre dışı bırakmaktadır. Nitekim bu çalışmada incelenen raporlardan MEB’in hazırladığı *2010-2014 Stratejik Planı*’nın girişinde “stratejik yönetim”in varlığı “küresel yarış”a dayandırılmakta ve böylece “geleneksel planlamanın artık daha az gerektiği” ifade edilmektedir (MEB, 2009, s. 1). Bu görüşü destekleyen bir yaklaşım 2003 yılında yayımlanmış ve yazarı Devlet Planlama Teşkilatı Uzman Yardımcısı olan Kutluhan Yılmaz’ın makalesinde de görülmektedir. Yılmaz’a göre 2000’li yılların başında pek çok ülkede kamu yönetimleri yönetsel boyutta bir “kriz” yaşamaktadır ve bu durum karşısında stratejik planlama “iyi yönetimi” hedeflemektedir. Böylece “kamu yönetiminin stratejik düşünme ve buna eklenen planlama özelliği ile çok sayıda fayda elde etme imkânına sahip olabileceği” öne sürülmektedir. Yazar ayrıca stratejik planlamanın, “girişimci ve rekabetçi unsurlar”ın ön plana çıkması ve “kamu yönetimlerinin daha çok müşteriye yönelik hale gelmesi” şeklinde başka “faydaları” da beraberinde getireceğini dile getirmektedir (2003, s. 72). Planlamanın salt kendi başına yeterli gelmediğini ilan eden ve kamu kurumlarının işleyişini “hantallık” ile ilişkilendirmiş bu görüş, stratejik planlamayı bizzat yasa ile de zorunlu hale getirmiştir.

⁸ YÖK’ün raporunda bu husus “toplumla ilişki” başlığı altında dile getirilmektedir. Buna göre üniversite, “üniversite dışı paydaşlardan idari ve mali konularda destek ve katkı alabilir” (2007, s. 161). ABD ve Avrupa uygulamaları üzerinden örnek gösterilen bu vurguda YÖK her ne kadar bunu “akademik konuları içermeyecek” şeklinde belirtse de bilhassa idari yönden dile getirilen hususlar üniversiteye “yönetişim” mantığının yerleşmesini ve üniversitelerin bir işletme gibi denetlenmesini beraberinde getirmektedir.

⁹ “strategy”, *Oxford Dictionary*. Kaynak: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/strategy?q=strategy> (Erişim tarihi: 11 Ağustos 2023).

Yukarıdaki çerçeve doğrultusunda, yalnızca ekonomik alanla ve işletmecilik literatürüyle kalmayıp kamu politikalarına da sirayet ettiği görülebilen stratejik bakış, bekleneceği üzere eğitim-öğretim faaliyetlerinde ve bilgi üretiminde etkinliğini göstermiştir. Bu etkinliğin önemli yansımalarından birisi akademik anti-entelektüalizmdir. Díaz Villarreal'e göre işletmecilik ile üniversite, ekonomi ile bilgi arasında her zaman bir gerilim olmuştur. Bununla birlikte ekonomik küreselleşme ve neoliberalizmin etki alanını artırması neticesinde işletmeciliğin kamu politikasının tüm alanlarına nüfuz etmesi ve onları içeriden dönüştürmesi söz konusudur. Örneğin, kamu politikalarının eğitimi ve yükseköğretimi bir meta olarak ele alması, dahası eğitimin Eğitim Bakanlıkları yerine Ticaret Bakanlıkları tarafından müzakere edilen ve bir dizi ticari ilişkiye konu bir mal olarak görülme eğiliminde olunması "septomatiktir" (2021, s. 3). Ayrıca anti-entelektüalizmin eğitim alanındaki önemli bir görünümünü teşkil eden "şirket mantığı"nın (*corporate logic*) topluma ve üniversitelere hakimiyeti de oldukça güçlü bir duruma gelmiştir. Bu nedenle bu "mantık", kendi alanının dışındaki değerlere atıfta bulunmak ve böylece kendini meşrulaştırmak ihtiyacını dahi artık duymamaktadır (Searls Giroux, 2009, s. 324). İşletmeciliğin beraberinde getirdiği ve piyasa mantığının yön verdiği yönetsel yaklaşımlar ve kavramlar arasında bulunan "strateji" de işte bu yüzden eğitime ve bilgiye dönük anti-entelektüalist tutumu temsil eden terimler arasında kendisine yer bulmaktadır.

2. Dünya Savaşı'nın ardından yerleşiklik kazanan ve 1980'li yıllardaki neoliberal politikalarla zayıflamaya başlamadan önce etkili olmuş kamucu politikaların bir ürünü olan "planlama" anlayışı Türkiye'de de etkisini göstermiş ve devletin çeşitli amaçlarının belirlenmesinde başat rol oynamıştır. Eğitim alanındaki gelişmelerin de muhtevasında yer aldığı "planlamacılık", hem Türkiye'deki bürokrasi geçmişinin başarılı bir deneyimi hem de son yıllarda sıkça tartışılan "liyakat" kavramının olumlu bir örneği olarak görülmektedir. Zira bugün çeşitli alanlarda başarılı olduğu yorumu yapılan pek çok bürokratin "Devlet Planlama Teşkilatı" geçmişine sıklıkla atıfta bulunmaktadır. 1960'ta kurulan bu kuruluş, 2000 yılına dek yedi adet "beş yıllık kalkınma" planı oluşturmuş, söz konusu planlar bu tarihten itibaren "Uzun Vadeli Strateji" ifadesiyle birlikte anılmaya başlanmış ve yalnızca "kalkınma planı" şeklinde nitelendirilmiştir.¹⁰ 2011 yılında ise Kalkınma Bakanlığı'na bağlanmıştır. İşte bu gelişmelerin arifesinde, 10 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" ile kamu kurumlarında "stratejik plan" zorunlu hale getirilmiştir. Bu kanundaki tanıma göre stratejik plan "Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren planı"¹¹ ihtiva etmektedir.

Buraya dek strateji ve stratejik planlamaya ilişkin yapılmış kısa tartışmayı ve anti-entelektüalizm ile ilişkisini takiben öncelikle MEB'in stratejik planında öne çıkan kavramlar aktarılmıştır. Bundan sonra sıra, metinde "stratejik amaç" ve "hedef" olarak tanımlanan unsurların incelenmesine gelmiştir. MEB, raporda "sorun odaklı yaklaşım" temelinde hazırlanan on adet tema ile o dönem için yürütmekte olduğu ve oluşması muhtemel yeni hizmetleri özetlemeye çalışmıştır. Bu temalar şu şekildedir:

1. Okul öncesi eğitim
2. İlköğretim
3. Ortaöğretim
4. Özel öğretim
5. Özel eğitim ve rehberlik
6. Yükseköğretim
7. Hayat boyu öğrenme ve bilgi toplumu
8. Kurumsal kapasitenin geliştirilmesi
9. Denetim ve danışmanlık
10. Uluslararası ilişkiler ve AB'ye uyum

Bu temaların her biri kendi altında "sorun alanları (stratejik konular)" olarak çeşitli hususların sıralandığı bir görünüme sahiptir. Detaylarına inildiğinde her bir temanın girişinde o temanın "stratejik amaç"ı belirtilmekte, bu amacı "stratejik hedef"ler takip etmekte ve ilgili tema "politika ve stratejiler" ile son bulmaktadır. Bu kavramların ve planlama çalışmasının

¹⁰ "Kalkınma Planları", *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı*. Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (Erişim tarihi 11 Ağustos 2023).

¹¹ Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, *T. C. Resmî Gazete*, 25326, 24 Aralık 2003. Kaynak: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031224.htm#1> (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2023.)

kısaca aktarılmasının ardındaki neden “stratejik düşünme”, “stratejik plan” gibi kavramların MEB tarafından gerekçelendirilme biçiminde yatmaktadır. Yukarıda, MEB’in bu tür bir çalışmanın varlığını “küresel yarış” a dayandırdığı ifade edilmişti. Kamu politikalarını meydana getiren temel öğeler arasında yer alan eğitimin, bilgiyi temel özünden ayırarak uluslararası rekabet dinamiklerinin bir parçası haline getirmesini ifade eden bu “küresel yarış”, anti-entelektüalizmin denetimsiz ve sorgulamayan araçsalcı yönünü göstermektedir. Öte yandan bu tür bir planlama biçiminin aynı zamanda kuruma “stratejik düşünme ve davranma” refleksi kazandırarak “girdiler ve çıktılar yerine sonuçlara ve performansa odaklanma”yı söz konusu kılması öngörülmektedir (MEB, 2009, s. 1).

Strateji ve stratejik planlamaya ilişkin tartışmanın kapsamını oluşturan diğer kurum YÖK’tür. 2007 yılında hazırlanan *Türkiye’de Yükseköğretim Stratejisi* başlıklı çalışma, hem kurumun bu kavramlara bakışını hem de strateji teriminin içeriğini nasıl doldurduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir.

Çalışmanın başlangıcında kurumun tarihi ve stratejik plan bağlamında bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmede YÖK’ün kuruluşundan 2007’ye dek yalnızca 1991 yılında tek bir stratejik plan hazırlayabildiği belirtilerek, bu tür bir plan eksikliğinin “toplumda YÖK’ün sürekli tartışılan, eleştirilen bir kurum olmasını beraberinde getirdiği” savunulmaktadır. Kurum ayrıca, bu planın “toplumda müzakere edilmiş ve mutabık kalınmış bir metin” olacağını belirtmektedir (YÖK, 2007, s. 7-8). Yani YÖK’e göre böyle bir planın oluşturulması bir anlamda kendiliğinden “uzlaşmış ve mutabık kalınmış” olmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca tek başına stratejik planın varlığı, kurumun uygulamalarının kamusal müzakere alanının dışında tutulması yönünde bir iradeyi göstermektedir. Stratejik planın bu şekilde gerekçelendirilmesi, strateji kavramının ifade ettiği anti-entelektüalizm bağlamında bize iki hususu göstermektedir: Birincisi, “strateji”nin yanı sıra “verimlilik”, “etkililik”, “yönetişim” vb. kavramların eğitim başta olmak üzere çeşitli alanlarda var olan sorunları adeta “sihirli” bir biçimde çözebileceğine dair inançtır. İkincisi, bu kavramların beraberinde getirdiği anlayış, özellikle uluslararası gelişmelere de sıklıkla referans gösterilerek ve aynı zamanda Türkiye’nin özgül koşulları yeterince göz önünde bulundurulmadan ve kamusal alanda yeterince tartışılmadan, hızla hayata geçirilme çabasını göstermektedir. Anti-entelektüalizm aynı zamanda “çok uluslu şirketlerin ekonomik baskısının en önemli siyasi güce dönüştüğü bu neoliberal çağda çok güçlü bir kutuplaştırıcı güç” (Díaz Villarreal, 2021, s. 2) olduğu için hem bu tür “parıltılı” kavramların hızla benimsenmesini yansıtmaktadır hem de kamusal faydayı gözetmesi beklenen politikaların yeterince tartışılmadığı bir ortamı meydana getirmektedir. Zira anti-entelektüalizm, “hegemonik toplumsal yapılara meydan okunmasının önünü kesen önemli bir faktör” olduğu için bu tür sistemlere meydan okuyan tartışmalara ilişkin hoşgörü ve müzakere ortamını sınırlandırır (Benn, 2012, s. 5).

YÖK’ün “strateji” başlığı altındaki çalışmalarında kilit bir noktayı Yükseköğretimde Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) oluşturmaktadır. Kalite güvence sistemiyle ilgili mevzuatın oluşturulması ve bunu takiben ilk uygulamaların hayata geçirilmesi ile devam eden bu süreç dâhilinde komisyon, yükseköğretim kurumlarından “iç değerlendirme” adına stratejik plan hazırlamalarını talep etmiştir (YÖK, 2007, s. 33). İlerleyen yıllarda eğitim alanında sıklıkla karşılaşılan kalite, akreditasyon gibi standartlaşma çabalarını ifade eden uygulamaların temelleri “stratejik plan” başlığı altında böylece atılmıştır. Yükseköğretim kurumlarının tüm öğelerinin tabii tutulduğu bu çalışmanın dayanakları ise Avrupa Kalite Güvence İlke ve Esasları ile Bologna Süreci olarak gösterilmektedir.

YÖK’ün raporda “stratejik” olarak nitelendirdiği örnekler arasında başta bütçe olmak üzere ulusal stratejilerin takibi, raporlama, kontrol gibi hususlarda sorumlu olan strateji geliştirme başkanlıkları da bulunmaktadır. Stratejik plan hazırlığıyla ilgili yapılan düzenlemelerin en önemli neticelerinden birisi olan bu gelişmeyle devlet üniversitelerindeki mali işler “Strateji Geliştirme Dairesi”ne bağlanmıştır. Bu kapsamda üniversitelerin bütçeleri, performans beklentileri ve “ölçülebilir hedefler” gibi unsurlarla ilişkili kılınarak stratejik planlamaya bağlı hale gelmiştir (YÖK, 2007, s. 58-89). Yapılan bu düzenleme ile bilhassa parasal konuların performans ve hedef gibi kavramlarla ilişkili hale getirilmesi, “stratejik bakışın” getirdiği bir “yeniliği” temsil etmektedir.

2. Kalite

Eğitimde “kalite” kavramının ve buna bağlı arayışların yükseldiği 1980’li ve 1990’lı yıllar aynı zamanda kamucu politikaların terk edilmeye başlandığı yıllardır. Yukarıda özellikle planlama ve strateji ilişkisi özelinde ele alınan bu dönüşümün sürükleyicisi, neoliberalizmin öncülük ettiği piyasalaşma ve buna bağlı olarak piyasanın farklı tipte bir “işgücü” arayışında olmasıdır. Sennett’in “esnek uzmanlaşma” olarak da ifade ettiği ve piyasaya daha çok çeşite sahip ürünleri daha hızlı biçimde ulaştırmak için hızı ve bireyselliği devreye alan (2022, s. 55) bu anlayışın talep ettiği “işgücü” de kendi “değerlerini” ve “yeterliliklerini” geliştirmiştir. Yalnızca belirli bir alanda bilgiye sahip olmakla sınırlı kalmayan ve kendini sürekli olarak “yenileyebilme” kapasitesine sahip bir birey tipini tanımlayan bu değerlerin inşası ise hem “bilgi ekonomisi” kavramını hem

de eğitimde “kalite” odaklı bir bakış açısını beraberinde getirmiştir.

“Kalite” kavramına ve bu yöndeki politikalara önemli ölçüde anti-entelektüalist bir yaklaşım yön vermektedir. Zira bu kavram, neoliberalizmin güçlenmesine paralel biçimde eğitim kurumlarına nüfuz eden işletmecilik yaklaşımının getirdiği ve kurumsallaştırmaya çalıştığı öğelerin başında yer almaktadır. William Díaz Villarreal’in “On a Small Glossary of Academic Anti-Intellectualism” (2021) başlıklı makalesinde geliştirilen ve akademik alanda aklın kullanımının engellenme biçimini göstermek amacıyla paylaşılan “Küçük Anti-Entelektüalizm Sözlüğü”ne göre “kalite”nin yanı sıra “insan sermayesi”, “girişimcilik”, “standartlar”, “etki”, “yenilik” ve “bilgi ekonomisi” gibi terimler işletmecilik alanına ilişkin kelime haznesinin ve imgelerin akademik gereksinimlere uygulanmasını göstermektedir (2021, s. 4). “Kalite” ise eğitimde “mükemmellik”e dair bir yanılsamayı ifade etmekte, böylece gerçek ve somut farklılıkları gizlemektedir. Bu kavramın çatısı altında bulunan kalite değerlendirme, performans ve sıralamaların tamamı “mükemmeliği ölçmekte, hesaplamakta, düzenlemekte ve yönetmekteyken” aslında tüm bunların gerisinde mümkün olduğunca yüksek düzeyde kamusal ve özel fon almak için bir rekabet ortamını varsayan, hayali bir pazar yaratma amacı yer almaktadır (2021, s. 9). Bu durum ise bilhassa 2008-2012 yılları arasında gerçekleşen ekonomik krizin bir neticesi olarak “akademik sermayenin ve yatırımın öneminin küresel başarı ve rekabetin kritik göstergeleri olarak daha da öne çıkması”ndan kaynaklanmaktadır (Hazelkorn, 2019, s. 249). Çizilen bu çerçevenin yanı sıra yine “kalite” kavramının son yıllarda eleştirel yükseköğretim çalışmalarında ele alınması (Jessop, 2019; Bal, 2023) ve ayrıca anti-entelektüalizmin önemli unsurları arasında yer alan sorgulamayan araçsalcılık ile bir arada düşünülmesi de söz konusudur.

YÖK’ün raporunda gerek yükseköğretimde strateji geliştirme gerekliliği gerekse kalite güvence sisteminin oluşturulması bu başlığın girişinde belirtilen dönüşümle gerekçelendirilmiştir. Üniversite eğitiminin tarihsel gelişme sürecinden söz edilen bölümde buna değinen YÖK’ün aktarımına göre artık “bilgi toplumu” ve “bilgi ekonomisi” gibi kavramlar bu alana yön vermektedir. Küreselleşmenin ve piyasa ekonomisinin etkisi ile aralarında Birleşmiş Milletler, UNESCO, OECD ve Avrupa Birliği’nin yer aldığı çeşitli kurumların önemli gündem maddeleri arasında üniversite eğitimi de bulunmaktadır (2007, s. 13). Bu koşullar altında çeşitli toplum kesimleri üniversiteye dair “beklentiler” içindedir. Eğitimde “yığınlaşma” (*massification*), programların genişletilmesi (*academic expansion*), mezunların iş bulması, araştırmada bilginin yanı sıra uygulamaya da yönelme (*relevance*), “paydaşlara hesap verebilen yönetim modelleri geliştirme” (*accountability*) ve tüm bu beklentilerin “görel olarak azalan kamusal kaynaklar ile karşılanabilmesi” bu beklentileri teşkil etmektedir (2007, s. 13-14). YÖK’ün ortaya koyduğu tarihsel arka plan aracılığıyla ortaya çıkan durum hem “bilgi ekonomisi”nin gerektirdiği birey tipinin yetişmesi hem de bu koşullar altında eğitim faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi için kalite güvence sisteminin gerekliliğine bir hazırlık niteliği taşımaktadır. Özellikle “bilgi ekonomisi”, artık normalleşmiş bir kullanıma sahip görünmektedir. Díaz Villarreal’e göre anti-entelektüalizmin karmaşık ve incelikli biçimlerinden birisi olan bu kavramın normalleşmesi neticesinde bilgi, bir ekonomik faaliyetin nesnesi ve dolayısıyla kâr ve üretkenliğe dayalı yeni bir araç ve amaçlar düzeninin konusu haline gelmiştir. Yazarın belirttiği bu çelişki ise büyük ölçüde gözardı edilerek, hem akademik idareciler hem de profesörler tarafından fazla sorgulanmadan benimsenmiştir (2021, s. 3). OECD gibi örgütlerin de katılımıyla yoğun bir “kalkınma” vurgusu içeren, eğitimcileri kendi alanlarının dinamiklerine yeterince hâkim olmaktan uzak idari ve ekonomik “paydaşlar”a karşı yaptıkları işi “kanıtlamak” durumunda bırakan bu eğilim hem eğitim kurumlarındaki bilgi üretiminin hem de bizzat bu faaliyetin entelektüel yönünün değersizleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Türkiye bağlamında yukarıda bahsedilen gelişmelerin bir yansıması olarak yükseköğretim kurumlarında öğrenci sayısında yaşanan artış ve bu artışta “özel sunum biçimleri”nin payının yüksekliği kalite güvencesinin çıkışının nedenleri arasında gösterilmektedir (2007, s. 22). Uluslararasılaşma ve özellikle Avrupa Birliği ülkeleri ile ortak standart arayışının da bu çabada son derece önemli bir etken olarak gösterildiğini dile getirmek gerekmektedir. Zira 2005’te, daha önce dâhil olunan ve eğitim alanında Avrupa Birliği ile ortak standartların tesisi için hayata geçirilen Bologna Süreci’nin bir parçası olarak “Diploma Eki”¹² uygulaması başlatılmış ve bu kapsamda “Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği” 25942 sayılı ve 20 Eylül 2005 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanmıştır (2007, s. 32).

Kalite güvence sistemi ile ilgili gelişmeler bu yöndeyken, bu hususun içerdiği başlıkların ilk sıralarında yer alan öğelerden birisini performans konusu oluşturmaktadır. Bu konuda öncelikli hedef “Türkiye’deki yükseköğretim sisteminin niteliksel ve

¹² Avrupa Birliği’ne bağlı “Europass” uygulamasının web sayfasında yer alan bilgiye göre “verilen yeterliliğin türü ve seviyesi”, “yeterliliği veren kurum”, “dersin içeriği ve elde edilen sonuçlar” ile “ulusal eğitim sistemine ilişkin detayların” yer aldığı bu belgenin “bir işverenin veya eğitim kurumunun öğrencinin yeterliliğini daha kolay anlaması” ve “eğitim hayatında veya kariyerinde bir sonraki adımı atmaya sağlayabileceği” dile getirilmiştir. Bu yönüyle yalnızca diplomanın ve bizzat üniversite eğitiminin varlığını tartışmalı kıldığı için ayrıca üzerinde durulmayı ve tartışmayı gerektiren bir belgedir. Kaynak: “Diploma Eki”, *europass*, <https://europa.eu/europass/tr/learn-europe/diploma-supplement> (Erişim tarihi: 27 Eylül 2023).

niceliksel yönden gelişmesi” olarak ifade edilmiştir. Bu doğrultuda ise üniversitelerin atıf endekslerinde yayınlanan makale sayıları tek başına yeterli görülmemektedir. YÖK’e göre aynı zamanda üniversitelerden beklenen diğer unsurlar “toplumun yenilik süreçlerine ve yerel bilginin gelişmesine katkıda bulunmak”, “araştırmaların ne kadarının ürüne dönüştürüldüğü” gibi başlıklardır (2007, s. 113 ve 120). Üniversitelerin atıf endekslerindeki yerinin bu işlevleri ölçmeye yetmediği ve örneğin –o dönemki adıyla– Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavı (LES) sonuçlarının da “eğitimin kalitesine verilen önemi göstermesi” açısından önemli olduğu belirtilmektedir (2007, s. 99). Dolayısıyla raporda üniversitenin toplumsal açıdan yeri ve bu kuruma ilişkin beklentilerle ilgili yaklaşım, beraberinde üniversiteyi sözde “içe kapalı” kılmamak adına akademik faaliyetleri projelendirmeye bağımlı kılmakta ve bunların mümkün mertebe “ürün” olarak çıktılanmasını talep etmektedir. Projelendirmenin fen bilimleri kadar mümkün olmadığı sosyal bilimler alanında hem akademik çalışmaları hem de akademisyenlerin çalışma şartlarını tehdit altında bırakan bu talep, entelektüel öncelikleri yüksek ama “*zamanın ruhuna* uyum sağlayamamış” bölümlerin gözden düşmesine, bu bölümlerde çalışan akademisyenlerin ve mezunların belirsizliğe sürüklenmesine neden olmaktadır. Cobb’un coğrafya ve antropoloji üzerinden örneklediği ve üniversitelerdeki anti-entelektüalizm ortamı ile bir arada tartıştığı bu durumda, söz konusu iki bölüm aslında insanların fiziksel çevreleri ve kalıntıları ile ilgilenmenin ötesinde doğal bağlamları ve incelenen insanların kültürleri açısından bu araştırmaları yürüten disiplinlerdir. Ancak bu yaklaşımlar üniversite kültürünün mevcut genel eğilimlerine giderek aykırı hale gelmiş ve söz konusu bölümler ortadan kalkmaya başlamıştır (2015, s. 226).

Kalite ile ilgili ön plana çıkan diğer konu eğitimde standartlaşma girişimleridir. Yükseköğretim kurumları nezdinde ve YÖK’ün raporunda bu durum, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi adına “uluslararası geçerliliği olan bir güvence oluşturacak değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesi” olarak tanımlanmakta ve gerekçe olarak “mezunların yetersizliğine dair eleştiriler ve yükseköğretimdeki uluslararasılaşma eğilimleri” gösterilmektedir (2007, s. 131-132). Makalenin daha önceki kısımlarında Bologna Süreci üzerinden açıklanan bu konu dâhilinde hem verilen eğitimin niteliğinin hem de sürecin sonunda edinilen kazanımların kanıtlanması için uluslararası kalite ve değerlendirme sistemlerine başvurulmaktadır. YÖK’e göre eğitimin “uluslararası standardı” ve bunun “geçerliliğinin” ulusal ve uluslararası bağımsız kurumlarca tanınması eğitimin kalitesini “garanti etmektedir”. Bu taahhüdün karşılığı ise “küreselleşen dünya içinde mobiliteyi olanaklı kılmasıdır” (2007, s. 145). Eğitimin, bu dönemin “ruhu”nun gerektirdiği hız, risk alma, hareketlilik, çoklu beceri, esnek uzmanlaşma gibi kavramları özümsemesi beklenen birey tipine uygun olarak tanzim edilmesine dair erken dönem çabalar bu alıntılarda açıkça görülmektedir. Böylece özellikle üniversite eğitiminin, derinlikli ve entelektüel bilgi yerine kısa süreli ve hızla tüketilen bilgiyi tercih ettiğini, bu eğilimin karşısında durmaya çalışan kişileri ve kurumları “yetersizlik” ile malul kılmaya çalıştığını dile getirmek mümkündür. Bu vurgular aynı zamanda o dönemde de hükümette bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 22 Temmuz 2007 yılındaki seçim beyannamesinde de kendisine yer bulmaktadır. Elif Gençkal Eroler’e göre beyannamede yer alan “insan kaynağının niteliğinin yükseltilmesi”, “beşerî sermayenin çağdaş standartlara ulaştırılması” türü iktisadi kavramların kullanımı eğitimin ekonomik kalkınmanın bir aracından ibaret olarak görüldüğünü göstermektedir (2019, s. 82).

İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde MEB tarafından kalitenin ele alınışı YÖK gibi kalite güvence sisteminin oluşturulmasıyla ilişkilidir. Kurum, *2010-2014 Stratejik Planı*’nda (2009) eğitim sisteminin “kendisinden beklenenleri uygulayabilmek” için izlemesi gerektiği belirtilen dört politikadan sonuncusunu “eğitimde kalite güvence sisteminin oluşturulması” olarak ifade etmiştir. Bu politikanın gerekliliği ise “eğitim sistemlerinin, eğitimin yasayla tanımlanmış ekonomik, sosyal ve kültürel amaçları gerçekleştireceği hususunda toplumu ve çıktılarını kullanacak kesimlere güven vermesi lüzumu” ile nedenselleştirilmektedir (2009, s. 55). YÖK’te olduğu gibi, MEB’te de topluma, eğitim faaliyetlerinin “kalitesi” ve “çıktıları” konusunda “güven vermek” ihtiyacı kendisini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda eğitimin kalitesinin de “garanti edilmesi”ne dair bir iddiayı ortaya koymaktadır.

Verilen eğitimin kalitesine dair “garanti” vaadi, eğitim kurumlarının niteliğini belirlemede istihdama yapılan yoğun vurgu ve bireylerin sahip olması beklenen yetkinlikler, bilgi ve eğitim faaliyetlerinde yaşanan anti-entelektüalist dönüşümü özellikle iki yönden göstermektedir. Hakikate dayalı ve gerçek bilginin “teknik bilgi” ile; bilgeliğin “know-how” ile ve entelektüelin “problem çözücü” ile yer değiştirmesi (Gençoğlu, 2020, s. 10) bu dönüşümü simgeleyen yönlerden ilkinin oluşturmaktadır. “Know-how”un beraberinde getirdiği talepler ve bu anlayışın yönlendirdiği bilgi yaklaşımı, eğitim-öğretim faaliyetlerinde uygulanan teknikleri ve bilgi üretimini de bu yönde şekillendirmektedir. Bu dönüşümün diğer yönünde yer alan ve bir anti-entelektüalizm biçimi olan sorgulamayan araçsalcılık ise, pratik olmadığı veya ütöpik olduğu düşünülen bu tür çabalara karşı hem sabırsızlığı hem de kendi başına değerli bir faaliyet olarak teorik araştırmayı küçümsemeyi beraberinde getirmektedir (Rigney, 1991, s. 446).

MEB özelinde kalite yönetim sisteminin varlığının bir başka dayanağını ise performans oluşturmaktadır. Kalite süreci ile birlikte etkin hale getirilen yeni standartların ve bunlara bağlı çıktılarının aynı zamanda performansı belirleyen kıstaslar olduğu

düşünüldüğünde bu durumun yalnızca öğrencilerin ve toplumun beklentilerini karşılama amacı taşımakla kalmayıp aynı zamanda öğretmenlerin eğitim kurumlarındaki devamlılığını ve çalışma koşullarını belirlediğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda MEB'in ifade ettiği gerekçe "kurumsal performansı ölçen uluslararası kriterlerle uyumlu yeni bir model geliştirmek"tir (2009, s. 173). Hem YÖK'ün hem de MEB'in performansa dönük bu yaklaşımı ise bütçe konusu ile yakından ilişkilidir. MEB, "e-Performans" adını verdiği dijital sistemle bütçe yönetimini ve eğitim performansını düzenlemekte ve buradaki esas vurgu sistemin "maliyet etkili" olmasını içermektedir (2009, s. 185). YÖK ise bütçe mevzuatının yenileşmesi ve uygulamasını kalite güvence sistemi ile ilişkilendirerek "performansa göre kaynak tahsisine gidilebilmesinin" mümkün olacağını belirtmektedir (2007, s. 163). Performans ve bütçe ile kalite arasındaki bu yakın ilişki, eğitim alanının yeniden düzenlenmesi ve standartların belirlenmesinde yalnızca bilginin niteliğinin değil aynı zamanda eğitimcilerin, yani öğretmenlerin ve akademisyenlerin çalışma koşullarının bu yeni kıstaslara bağlı hale getirilmesinin miladı anlamına gelmektedir. Ayrıca gerek öğretmenlerin çalışma koşulları gerekse akademisyenlerin yayınları, çalıştıkları kurumlarda "stratejik bir bakışla" ele alınan bütçenin denetimine tabi hale getirilmiştir.

SETA da kalite konusu hakkında benzer yaklaşımlara sahiptir. Kurumun 2009'da yayımladığı *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz* adlı raporun girişinde yer alan "Türkiye'de Yükseköğretimin Temel Meseleleri" başlığında kalite de kendisine yer bulmuştur. SETA'ya göre bağımsız dış kalite değerlendirme ajanslarının yokluğu "yükseköğretimdeki yönetim, öğretim, akademik nitelik, araştırma ve öğretim çıktıları gibi alanlarda *objektif ölçütlere göre değerlendirmenin*" sürekli ertelenmesine neden olmaktadır (2009b, s. 19). Bu nedenle de YÖK'ün "stratejik planlama, kalite güvencesi mekanizmaları oluşturma"dan sorumlu olması gerektiği ifade edilmiştir (2009b, s. 21). Ayrıca tıpkı MEB ve YÖK'ün belirttiği gibi SETA da kalite hususunu performans değerlendirmesi, bütçe gibi başlıklar ile ele almakta ve kalite kavramı üniversitenin "güvenilirliği" ile eşdeğer görülmektedir (2009b, s. 63).

Kalite kavramı ve kalite güvence sistemi ile ilgili gözlem, öneri ve yorumların yükseköğretim kurumları boyutu bu şekildedir. İlköğretim ve ortaöğretim özelinde, *Türkiye'de Milli Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler* (2009a) adlı raporda da eğitimde bir "kalite sorunu"nun varlığından söz edilmekte ve bu sorun, öğrencilerin sınıf geçerken temel bilgi ve becerileri elde edememesi ile örneklenmektedir. SETA'nın bu soruna dönük çözümü ise "her bir sınıf için standartlar belirlenmesi" ve "öğrencilerin bu standartlara erişerek bir üst sınıfa geçmeleri"dir. Bu öneriler teoride olumlu görülmekle birlikte yetiştirilmesi planlanan öğrenci biçimi "küresel bilgi ekonomisi"nin gerekleriyle bir arada anılmaktadır (2009a, s. 7-8).

3. Performans

Son yıllarda eğitim alanında sıklıkla telaffuz edilen kavramlardan bir diğeri performanstır. Öğretmenlerin ve akademisyenlerin çalışmalarının ve çalışma koşullarının çeşitli ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesini ifade eden bu kavram, yapılan değerlendirmeler doğrultusunda ücretlerden çalışma koşullarına, görev aldıkları kurumlara kaynak aktarımından bizzat ilgili eğitim kurumunun devamlılığına kadar pek çok unsuru etkilemektedir. Performans, anti-entelektüalizmin özellikle üniversiteler üzerindeki etkisi bağlamında kadrolu ve kalıcı pozisyonların daraltılmasına ve geçici, güvencesiz bir istihdam biçiminin yükselmesine dönük bakış açısına denk düşmektedir. Moore'un belirttiği gibi, yükseköğretimdeki dönüşümle birlikte artık "yüksek eğitimin ana akım kültürde üstünlük sahibi olmadığı" iddiası (2017, s. 4) ve Benn'in aktardığı "tam zamanlı profesörün artık geçmişe ait bir şey olarak" görülmesi durumu anti-entelektüalizmin yeni çağının ortaya çıkışını ve geçmiş dönemlerden miras kalan etkisini göstermektedir (2012, s. 36). Üniversite özelinde, belirtilen ölçütlerin altında kaldığı ifade edilen akademisyenlerin düşük maaşlarla çalıştırılmaları adına bir gerekçe üretilebilmekte, akademik izin talepleri görmezden gelinebilmekte, yapmak istedikleri araştırmalar için bütçe kısıtına gidilebilmekte ve hatta "pratik" bir karşılığı olmadığı için öğrenciler tarafından tercih edilmeyen belli bölümler kapatılabilmektedir.¹³ İlköğretim ve ortaöğretim özelinde ise yine çalışma koşulları, proje yapma baskısı ve bilhassa özel eğitim kurumlarında öğretmenlerin neredeyse asgari ücretle çalıştırılması¹⁴ gibi yansımalarıyla karşılaşılabilmektedir.¹⁵

¹³ "Öğrencisiz bölümlerin ardından bölümsüz hocalar: Akademisyenler mağdur ediliyor", *BirGün*, 27 Haziran 2021. Kaynak: <https://www.birgun.net/haber/ogrencisiz-bolumlerin-ardindan-bolumsuz-hocalar-akademisyenler-magdur-ediliyor-349785> (Erişim tarihi: 5 Kasım 2023).

¹⁴ "Özel okul öğretmenleri asgari ücret ve güvencesizliğe karşı çıkıyor", *BBC Türkçe*, 2 Eylül 2023. Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/articles/crg0v9xq5e8o> (Erişim tarihi: 5 Kasım 2023).

¹⁵ "Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi: Ne getiriyor, sendikalar neden karşı?", *BBC Türkçe*, 26 Mart 2018. Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43544926>

"MEB: Öğretmen performans sistemi bu yıl uygulanmayacak", MEB, 8 Mayıs 2018. Kaynak: <https://www.meb.gov.tr/ogretmen-performans-sistemi-bu-yil-uygulanmayacak/haber/16334/tr>

Genellikle “kaynakların etkin ve akılcı kullanımı”, “üretkenlik” vb. iddialarla rasyonalize edilmeye çalışılan performans beklentisinin konumuz özelinde daha da önemli olan boyutu üretilen bilginin “değerini ve geçerliliğini” tayin edebilme gücüdür. Anti-entelektüalist tutumun, özellikle üniversitelerde verilen eğitimin “pratik/uygulamalı bir içeriğe sahip olmadığı” ve “öğrencileri profesyonel iş yaşamına hazırlamadığı” iddiası düşünüldüğünde (Moore, 2017) bu tür “güvenilirliği” ve “geçerliliği” tartışmaya kapalı ve bir standart olarak öne sürülen ölçütler, eğitim kurumlarında yapılan öğretimin ve araştırmaların temel nesnesi olan bilginin bu yönde düzenlenmesini talep etmektedir. Özellikle 2000-2010 yılları arasından itibaren sanayi ile iş birliği ve buna bağlı olarak dışsal finansman beklentisi adına yapılan çalışmaların projelendirilmesi yönündeki talepler eğitimcilerin adeta birer yürütücü veya uzman gibi proje hazırlama süreçleriyle ilgilenmesine neden olmuştur. Bu esnada kişisel, kültürel ve zihinsel açıdan donanımlı hale gelmesi hedeflenen ve eğitim kurumlarındaki entelektüel atmosferden istifade etmesi beklenen öğrenciler, bu yöndeki gelişimlerini bir tarafa bırakmak durumunda kalarak salt mesleki açıdan “yeterli” hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Buraya dek çizilen çerçeve bağlamında öncelikle yükseköğretim kurumlarında bu kavramın ele alınma biçimi, bu makalenin önceki bölümlerinde de kendisine başvuru rapordan, yani *Türkiye’de Yükseköğretim Stratejisi* (2007) başlıklı metinden bulgular ile ele alınacaktır. Bu kısımda performans başlığına ilişkin ön plana çıkan hususları kaynak/bütçe, performans ölçütleri ve performansın nedenselleştirilmesi oluşturmaktadır.

YÖK’ün önerilerine bakıldığı zaman yükseköğretim “sisteminin” performansının ölçülmesinde temel olarak öğretim, araştırma ve kamu hizmeti işlevleri kendisini göstermektedir. Bununla birlikte kurum, yükseköğretimin aynı zamanda “iç yüzüyle de” bir değerlendirilmesinin yapılması gerektiğini ifade ederek “va rolan kapasitelerin yeterince kullanılması, değişik dallara göre yetiştirilen öğrenci ve öğretim üyesi sayısı, öğrenci-öğretim üyesi oranları gibi hususların da üzerinde durulması” gerektiğini belirtmektedir (2007, s. 85). Kâğıt üzerinde mevcut imkânların ve yükseköğretim çalışanlarının durumunun tespiti ve değerlendirmesi gibi görünen bu vurgu üniversitenin iç organizasyonundaki birimlerin her birinin işlev, yeterlilik ve etkinlik gibi konularda öz değerlendirme yapmasını vurgulamaktadır. Bu yönüyle “stratejik bakışın” üniversiteyi meydana getiren tüm bileşenler tarafından özümsemesi talebinin bir yansıması anlamına gelmektedir.

Söz konusu değerlendirmenin detaylarına girildiğinde ise “performans” sözcüğünün ne anlama geldiği ile ilgili daha çarpıcı vurgular kendisini göstermektedir. Yükseköğretimi bir “sistem” olarak ele alan YÖK, bu sistemin performansının “maddi özendiriciler” ve “kamuoyunda saygınlık kazanan yarışma ortamı”yla ölçülebileceğini ve geliştirilebileceğini savunmaktadır (2007, s. 138). Performansa dayalı bakışın en sık karşılaşılan tezahürleri arasında bulunan ve piyasalaşmanın bazı görünümünü temsil eden rekabet, yarışma ve maddi karşılık gibi konular böylece yapılması planlanan düzenlemelerin temel dayanakları arasında kendisine yer bulmaktadır. Bunun önemli bir nedeni neoliberal rasyonalitedir. Neoliberal rasyonalite, eğitim-öğretim faaliyetleri ve bilgi kavramı üzerinde etkisini hissettiren ve anti-entelektüalizmin yaygınlık alanını pekiştiren en önemli unsurlar arasındadır. Wendy Brown’ın da dikkat çektiği gibi bu düşünce biçimi, insanı “insan sermayesi” biçiminde yeniden inşa etmekte ve *homo economicus*’un yerine “hem şirket üyesi, hem kendi başına şirket olan, her iki durumda da firmalara özgü yönetim pratikleriyle idare edilen” özneyi yerleştirmektedir (2018, s. 42). Bu inşa çabası ve ortaya çıkan özne, aynı zamanda meydana gelen yeni “erdem”leri de içermektedir. Zira neoliberal rasyonalite, anti-entelektüalizmi de ardına alarak her yere yayıldıkça, “kişisel gelişim” veya “zenginleşme”, iş piyasasındaki getirisinden bağımsız olarak bir tür “medeni erdem” gibi görülmeye başlanmaktadır (Morelock, 2017, s. 73).

Bütçe/kaynak ile ilgili düzenleme gereksinimini açıklayan bir başka vurgu da üniversitelerin topluma karşı “saydamlığı” ve “hesap verebilirliği”dir. YÖK, bunu toplumun “bilgi edinme hakkı”na dayandırırken üç farklı hesap verme boyutu paylaşmaktadır: Kamu fonlarının kullanımında hesap verebilirlik, eğitim ve araştırma performansı aracılığıyla değerlendirme, üniversite içi idare ve yaşam kültürü üzerinden değerlendirme (2007, s. 139). Saydamlık, hesap verebilirlik gibi görünüşte “ideal” hedefler olarak algılanabilen, ancak iktisadi aklın kamu kurumlarındaki yansımalarını temsil eden bu öğeler, “bilgi toplumu” gibi “pırıltılı” kavramların eşliğinde ve üniversite özerkliğine, akademik yetkinliğe, uzman bilgisine dair anti-entelektüalist şüphecilik yön vermesiyle eğitim alanının adeta arz-talep ilişkisiyle yeniden belirlenmesine neden olmaktadır.

2018’de yürürlüğe konulan ancak kısa zaman sonra MEB tarafından yapılan açıklamaya göre “üniversitelerden gelen görüşlerin gelmeye devam etmesi ve konuya ilişkin analiz çalışmalarının sürmesi nedeniyle” durdurulan “Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi” de belirtilen bakışın yansıdığı örnekler arasındadır. Öğrencilerin, velilerin, okul müdürünün ve meslektaşlarının değerlendirmesiyle öğretmene performans puanı verilmesine dayanan sistem sendikalar tarafından özellikle “idarecilere mutlak bağımlılık ilişkisi, iş güvencesinin tehdit altında bırakılması ve ‘makbul öğretmen’ kimliği oluşturulması” gibi riskleri dolayısıyla sendikalar tarafından eleştirilmiştir.

YÖK'ün üniversitelerle ilgili dile getirdiği ve çözümüne adını performans dayalı bir sistem önerisinde bulunduğu bir başka konu ise üniversitelerin merkeziyetçi yapısına dair iddialardır. SETA'nın hazırladığı rapordan yapılacak alıntıda da bahsedilecek bu durum, kurumsal işleyişin etkinliği açısından anlaşılabilir olmakla birlikte sorunun çözümüne giden yol yine kalite güvence sisteminden ve bütçe denetiminden geçmektedir. Buna göre "kalite güvence sistemi ile yenilenmiş bütçe mevzuatı ve uygulamasının bütünleşmesi"nin yanı sıra "performansa göre kaynak tahsisine gidilebilmesi" yükseköğretim kurumlarının merkeziyetçilikten uzaklaşmasına katkı verecektir (2007, s. 163).

Raporun ilerleyen kısımlarında ise YÖK'ün kaynak tahsisi meselesini neredeyse doğrudan, elde edilmesi umulan maddi gelirle ilişkilendirme düşüncesinde olduğu görülmektedir. İlgili yaklaşıma göre üniversiteler öncelikle, Türkiye'nin beklediği "ürünleri" sağlamalıdır. Bu "ürünleri" elde etmenin koşulu ise hem "gelir düzeyini artıracak" hem de performansı geliştirecek bir "personel rejimi"ne geçmeye bağlı olarak görülmektedir (2007, s. 198). Aktarılan ifadelerde dikkat çeken ilk husus üniversitelerin faaliyetlerindeki entelektüel ağırlığın, yerini, toplumun beklentilerine göre hazırlanan "ürünlere", "çıktılara" bırakmasıdır. Böylece üniversiteler, akademisyenlerin ilgi alanlarına göre akademik faaliyetlerin yürütüldüğü bir yer olmaktan uzaklaştırılarak, en önce toplumun ve aynı ölçüde piyasanın talep ve ihtiyaçlarına göre araştırma-geliştirme faaliyetinde bulunan merkezlere dönüştürülmektedir. Dikkat edilmesi gereken ikinci konu ise yükseköğretim kurumlarından, tabiri caizse "kendi yağında kavrulmaları" yönünde bir beklentiyi yansıtan, "gelir düzeyini artıracak" çalışmalar talebidir. Hiç şüphesiz yükseköğretim kurumlarında yapılan çalışmaların çeşitli maddi getirilere sahip olması ve bunun üniversite bütçesi ile araştırmacılara ilave bir katkı yapması mümkündür ve bu teşvik edilebilir. Ancak, yukarıda da bahsedilen ve üniversitelerin "hesap verebilirliği", "saydamlığı" ve "topluma hizmet yükümlülüğü" gibi bu kurumların faaliyetlerini bu tür bir onay mekanizmasına açık bırakan, bununla ilişkili biçimde özerkliğini kısıtlayan kavramlar kaynak tahsisini başlıca belirleyen etmenler olmuşlardır. Dolayısıyla üniversitelerden aslında bu bütçeye dair bir beklenti duymaması ve bir işletme gibi ekonomik yönden kendini idare edebilmesi beklenmektedir. Söz konusu vurgular nihai olarak ücret meselesinde de karşımıza çıkmaktadır. YÖK'ün ifadesi ile "garantili maaş"ta da yeni düzenleme önerisi dile getirilerek, bu maaş biçimi yerine "tarafsız kurulların değerlendirmesine dayanan", "belli bölümleri performansa dayalı" maaş sistemine geçilmesi telaffuz edilmektedir. Ayrıca "idari ve akademik personele kadro güvencesinin hangi koşullarda verileceğinin yeni kurallara bağlanması" da YÖK'ün düşünceleri arasında yer almaktadır (2007, s. 202). Dolayısıyla ücret meselesinde de kalite ve performansın temel bileşenleri arasında görülen "tarafsız kurullar", "saydamlık" gibi yönetim zihniyetine dair nüvelerle karşılaşmaktadır. Bu durum, üniversitenin kendi kendini idare edebilmekten yana adeta bir acizyet içinde olduğuna dair 2000'li yılların başında çok yaygın olan kanının yansımalarından yalnızca birisidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, "aşırı merkeziyetçilik" SETA için de bir sorun kaynağı olmakla birlikte bunun neden olduğu problem "mevcut amaçların çağdaş üniversitenin evrensel standartları ile uyuşmaması" üzerinden örneklenmektedir (2009b, s. 17). Standartlaşmaya ve uluslararasılaşmaya ilişkin bir başka vurgu ile karşılaşıldığı anlamına gelen bu sorunun çözümüne adını yükseköğretim kurumlarının "dışa açıklığı", "hesap verebilirliği" gibi YÖK'ün de zikrettiği kavramlar telaffuz edilmektedir. Diğer bir deyişle Türkiye'deki yükseköğretim kurumları, geçmişten beri taşımakta olduğu ve bir anlamda planlamacı ve kamucu gelenekle ilişkilendirilen "merkeziyetçilik", "hantallık", "dışa kapalılık" gibi "gelişmeyi engelleyen" özelliklerle anılmaktadır. Bu durumun değişmesi adına ise "bilgiye dayalı ekonomi" aracılığıyla ekonomik kalkınma, patent ve teknoloji transferi gibi hususlara vurgu yapılmakta ve kalite güvence sisteminden de söz edilmektedir (2009b, s. 19). SETA da üniversiteleri öncelikle tanımlı ve çerçevesi izaha muhtaç "topluma hizmet" in yanı sıra ekonomik katma değer ve öğrencilerin istihdamı gibi işlevleri üzerinden ele alarak performans kıstaslarını şekillendiren önerilere yol vermektedir.

4. Finansman

"Strateji" gibi yine işletme alanıyla malul bir sözcük olan finansman, eğitim kurumlarının idaresinde gün geçtikçe daha çok zikredilen ve belirleyicilik düzeyi artan bir kavram haline gelmiştir. Bir eğitim kurumunun aynı zamanda "finansal" boyutundan bahsetmek ise o kurumun gelir-gider kalemlerinden daha çok söz etmeyi, bütçenin çeşitli şartlara bağlanmasını, eğitim faaliyetlerine ilişkin karar alma süreçlerini, bilhassa üniversite özelinde o kurumun gelir getirici çalışmalara yönelmesini ve nihayet personelin özlük haklarını bu doğrultuda belirlemeyi içermektedir. Terminolojik yönden iktisadi mantığı çağrıştırmakla kalmayıp aynı zamanda uygulanmasını beraberinde getiren bu bakış açısı, eğitim kurumlarında üretilen bilginin değerinin de söz konusu talepler ve standartlar etrafında yeniden biçimlenmesini, bilgiyi "işe yararlık" ve "pratiklik" bakışıyla yeniden biçimlendiren anti-entelektüalizmin mevcudiyetini, dolayısıyla bilginin değersizleştirilmesini ifade etmektedir. Brown'ın üzerinde durduğu ekonomikleştirme ve buna bağlı olarak finanslaşmanın bir yansıması olan bu durum, özellikle kamu üniversitelerini kâr amaçlı üniversitelere ve yüksekokullara gitgide daha çok benzettirir. Brown'a göre bunun bazı

görünümlerini “internet üzerinden ders verme, geçici akademik emek, başka yerlerde alınan dersler için kredi verme ve böylece lisans eğitimi ucuzlatma, yüksek lisans ve eyalet dışından [ABD için] lisans öğrencileri için harç oranlarını yüksek tutarak öğrencileri gelir kaynağı haline getirmek” oluşturmaktadır (2018, s. 227).

Bu çalışma kapsamında incelenen raporlarda da eğitimde finansman ve bütçe ile ilgili piyasacı vurgularla karşılaşılmaktadır. Yukarıda, eğitim kurumlarında finansal süreçlerin neleri kapsadığı kısaca ifade edilmişti. İncelenen strateji belgeleri ve raporlarda da bu vurgularla yakından ilişkili bulgular mevcuttur.

Eğitim alanının finansallaştırılmasının en gözle görünür örnekleri ile yükseköğretim kurumlarında karşılaşılmıştır. Günümüzde halen etkisini sürdüren ve yıllar içerisinde kapsamı büyüyen sanayi ile iş birliği, performansa dayalı bütçe, proje odaklı yaklaşım ve bu doğrultuda belirli alanların muteberliği gibi unsurların temelleri büyük ölçüde analiz edilen raporların yazıldığı dönemde atılmıştır. Bu konuda YÖK’ün *Türkiye’de Yükseköğretim Stratejisi* (2007) başlıklı raporu “yükseköğretimin finansmanı”nı temel konulardan birisi olarak ele almaktadır. YÖK’ün ifade ettiği üzere yükseköğretim “günümüze dek genellikle bir kamu hizmeti olarak görülmüş” ve ABD ile başka bazı ülkeler haricinde tümüyle kamusal kaynaklardan karşılanmıştır. Ancak artık “talep artışı nedeniyle sadece kamu kaynakları ile sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlanmıştır.” Bu durum ise azalan kamu kaynakları ve yükseköğretim kurumlarının “gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi” ile ilişkilendirilmekte ve devreye “yükseköğretimin bireysel getirisinin hesaplanması” da girmektedir (2007, s. 17). Burada kurumun vurguladığı ve tarihsel gelişim tarif edildikten sonra dünyadaki çeşitli örnekler üzerinden de ön plana çıkarılan konu, yükseköğretimin maliyetli bir faaliyet olması ve gerekçe olarak ifade edilen “artan talep”ten ötürü bu eğitimi almak isteyenlerin bir tür “fayda-maliyet analizi” neticesinde bundan yararlanabilmeleri şeklindedir. Üniversite eğitimi talep eden, bunun için bir “yatırım”da bulunan insanların olduğu bir ortamda, yukarıdaki bölümlerde de bahsedildiği gibi bu eğitimin “kalitesinin garanti edilmesi” gerekliliği de kendisini gösterecektir.

Finansman meselesinin bir diğer boyutu olan ücret konusuna “Performans” başlığında değinilmişti. Buna göre “garantili maaş”ın gözden geçirilmesi ve bunun yerine “tarafsız kurulların” devreye girmesi öneriler arasında bulunmaktadır. Bir işletmenin bağımsız değerlendiriciler tarafından faaliyetlerinin kontrol edilmesinde olduğu gibi akademisyenlerin faaliyetlerinin de “şeffaflık” ve “hesap verebilirlik” adına, bilhassa akademik çalışmalar üzerinden buna tabi kılınması, bu durumun iş güvencesini belirsizliğe sürüklemesi ilerleyen yıllarda gittikçe güçlenen bir eğilim olmuştur. Akademik çalışmalara, dolayısıyla bir bütün olarak bilimsel faaliyete yönelik bu yaklaşım “fikri mülkiyet” ve “ticarileştirme” gibi kavram ve mekanizmaları da devreye sokmuştur. Bu durum ise yukarıda sözü edilen sanayi ile iş birliğinin yanı sıra proje ve patent gibi çalışmaların akademik faaliyetlerin gitgide daha da temel belirleyicileri arasında bulunmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla yükseköğretimin bütçelendirilmesinde söz konusu kavram ve yaklaşımlar daha çok etkili olmaya başlamıştır.

Yukarıda belirtilen öneri ve kavramların yansımaları bulunduğu önemli bir konu üniversite bünyesindeki çeşitli programların bu finansman bakışı çerçevesinde “gözden düşmesi” ve bilhassa sosyal ve beşerî bilimlerin değersizleştirilmesidir. Anti-entelektüalizmin en güçlü yönleri arasında beşerî bilimlere dönük saldırıların yattığını belirten Morelock’a göre bu iki şekilde gerçekleşmektedir: İlki yükseköğrenimin idaresinin finans kapitalin silahı altında tutulmasıdır. Buna göre kolejler ve üniversiteler, rekabetçi başarı sıralamalarında yükselmek adına “ellerinden geleni yapmakta” ve “potansiyel yatırımcılara” hitap etmek için artan bir baskı altındadır. İkinci olarak ise, anılan bu baskı ortamının yarattığı endişe her yerde görülür hale gelmekte ve sıralama, mükemmeliyet gibi kavramlar tüm üniversite kültürü boyunca yayılmaktadır (2017, s. 72). 2015’te Japonya’da “toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap verme” iddiasıyla sosyal bilimler fakültelerinin kapatılması girişimi¹⁶ ve geçtiğimiz yıl dönemin İngiltere Başbakanı Rishi Sunak’ın “iş bulma garantisi” olmayan bölümlere kısıtlama getirileceğine dair kararı¹⁷ bu anti-entelektüalist müdahalelere verilebilecek bazı örnekler arasında yer almaktadır.

İlköğretim ve ortaöğretim kurumları özelinde MEB’in finansman konusuna bakışı ise yukarıda da belirtildiği gibi “proje performans esaslı bütçenin elektronik izlenmesi bakımından kamuda bir ilk olan” e-Performans Bütçe uygulaması ile örneklenmişti. Daha detaylı açıklamak gerekirse TÜBİTAK 1007 programı kapsamında finanse edilen ve Hacettepe Üniversitesi ile birlikte geliştirilen bu proje aracılığıyla amaçlanan, MEB bünyesinde “etkin çalışan birimlere daha fazla kaynak tahsisinin sağlanması, etkin olmayan birimlerin daha etkin hale getirilmek suretiyle maliyet etkili çözümlere ulaşılması”dır. Başka bir deyişle “en düşük maliyetle mümkün olan en kaliteli sonucun elde edilmesi”dir (2009, s. 185). Dolayısıyla bütçe idaresi ile

¹⁶ “Japonya, sosyal bilimler fakültelerini kapatıyor”, *Hürriyet*, 12 Ekim 2015. Kaynak: <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/japonya-sosyal-bilimler-fakultelerini-kapatiyor-30295220> (Erişim tarihi: 10 Kasım 2024).

¹⁷ “Rishi Sunak, üniversitelerin ‘iş bulma garantisi’ olmayan bölümlerine kısıtlama getirecek”, *Diken*, 18 Temmuz 2023. Kaynak: <https://www.diken.com.tr/rishi-sunak-universitelerin-is-bulma-garantisi-olmayan-bolumlerine-kisitlama-getirecek/> (Erişim tarihi: 10 Kasım 2024).

performansın yeniden bir araya geldiğini ve performansın eğitim alanı için o dönem yeni sayılabilecek terim ve kıstaslarla ilişkilendirildiğini dile getirmek mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Makaleye konu edilen ve eğitim alanında gündemden güne daha çok telaffuz edilen bu dört kavram, anti-entelektüalist yaklaşımın izlerini taşımakta ve konu özelinde, Türkiye'deki eğitim politikalarına yön veren unsurlar arasında yer almaktadır. Anti-entelektüalizmin temel nitelikleri arasında bulunan pratik bilginin yüceltilmesi ve buna karşılık teorinin küçümsenmesi, kurumların aşındırılması bağlamında neoliberal rasyonaliteye başvurulması, eğitimin ve bilginin ekonomikleştirilmesi, öğretmenlerin ve akademisyenlerin sözde anti-elitist sloganlarla emeğinin değersizleştirilmesi ve eşzamanlı olarak performans rejimine tabî tutulmaları gibi hususlar bu dört kavramda bir araya gelmektedir. İncelemeye konu edilen MEB ve YÖK raporları ve planlarının yanı sıra SETA tarafından hazırlanan metinler, eğitime ve bilgiye ilişkin perspektifin ve politika önerilerinin anti-entelektüalizmin akıl ve bilgiye dair bakışından beslendiğini göstermektedir. Makalenin girişinde yapılan ve bilgi kavramını ele alan tartışma ile entelektüalizmi meydana getiren kapsam, anti-entelektüalizmin bu bakışını somut bir biçimde ele almayı olanaklı kılmaktadır.

Raporların analizi sonucunda karşılaşılan ilk bulgu Türkiye'deki eğitim alanının "kalite" kavramı etrafında buluşan, eğitim dışı, işletmecilik diline ait terimlerle çerçevelenmesi ve bu doğrultuda kurumsal yapının yeniden düzenlenmesi olarak belirtilmişti. Beraberinde ders içeriklerinin ve değerlendirme ölçütlerinin standartlaştırılmasını, eğitimin niteliğini "garanti etmek" adına akreditasyon ve "yeterlilik çerçevesi" gibi uygulamaları getiren bu kavram, çalışmaya konu edilen raporları hazırlayan tüm kurumlar tarafından hemen hemen aynı gerekçelere dayandırılmıştır: Toplumun eğitim alanından beklentisini karşılamak ve nitelikli işgücü yetiştirmek, eğitim-öğretimde Avrupa standartlarını yakalamak, "bilgi toplumu" olmanın gereklerini yerine getirmek ve aynı zamanda eğitim alanında yaşanan arz-talep dengesizliğine dair çözümler sunmak. Eğitim-öğretimin yanı sıra bu faaliyeti yürüten kurumlarda gerçekleşen bilgi üretimini adeta bir mal/hizmet üretimi haline getiren ve bu doğrultuda bilgiyi araçsallaştıran söz konusu gelişmeler anti-entelektüalizmin bu alan üzerindeki gölgesini yansıtmaktadır.

Yüksek niteliğe ve istikrara devamlı olarak vurguda bulunmasıyla görünürde itiraz edilmesi beklenmeyen bu hedeflerin diğer yüzünde ise bu kıstasları piyasa ve işletme mantığının belirlemesi bulunmaktadır. "Bilgi toplumu" ve bu toplum iddiasının talep ettiği insan tipi örtük biçimde özellikle üniversiteleri "yetersiz" ve bir anlamda "lüzumsuz" ilan etmekte ve eğitimdeki yığınlaşma neticesinde önemli sayıda genç henüz yolun yarısında ve oldukça önemsenen "rekabet" ortamında "elenmektedir". Öte yandan kalite kavramıyla ilişkili biçimde "strateji"nin öneminin yükselmesi, eğitim kurumlarıyla kalmayacak biçimde kamu kurumlarının da bu anlayış tarafından talep edilen düzenlemeleri gerçekleştirmesine ve bu metne de kaynaklık eden raporların hazırlanmasına neden olmuştur. Özellikle YÖK'ün ve MEB'in hazırladığı strateji belgeleri, söz konusu düzenlemelerin bir yansımasını temsil etmektedir.

Karşılaşılan bir diğer sonuç, öğrenciler ile birlikte eğitim-öğretim ve araştırma alanının temel öznelere olan öğretmenlerin ve akademisyenlerin üzerinde etkileri bugüne dek devam eden performans beklentisine raporların yazıldığı yıllarda ilk kez sistematik bir biçim kazandırılmasıdır. Kaynakların etkin kullanılması, topluma karşı hesap vermek, şeffaflık ve eğitim kurumlarından duyulan beklentiler gibi unsurlarla gerekçelendirilen bu talep bütçe yönetiminin devamlı olarak vurgulanmasıyla birleşmiştir. Böylece öğretmenlerin ve akademisyenlerin faaliyetleri, performans ve finansman vurgusuna can veren "yönetişim" ruhunun gerekleri tarafından belirlenmeye başlamış, belli araştırma alanları ve çalışmalar "sofistike", "pratiklikten uzak" olmakla itham edilmiş, bir anlamda "kaynakların etkin kullanımı" talebiyle buluşturulamaz olmuştur. Performansı ve finansmanı belirleyen bir diğer konu "yarışma" ortamının vurgulanması ve yukarıdaki paragrafta da bahsi geçen "kalite" konusuna bağlı olarak "kalite güvence sistemleri"nin eğitim faaliyetlerini biçimlendirmesi şeklindedir. YÖK, MEB ve SETA tarafından, o dönem için, yaşanmakta olan durumun "rekabet" ve "yarışma" gibi sözcüklerle ve bu sözcüklerin çağrıştırdığı koşullar ile ilişkilendirilmesi ve bu şartların –o dönem için– son yirmi yılda hem eğitim hem ekonomi hem de toplumsal açıdan yaşanan değişikliklerin kaçınılmaz bir sonucu olarak ilan edilmesi buna gerekçe gösterilmiştir. Yeni koşullara bağlı olmanın ve şartların gerektirdiklerini uygulamanın yolunun da eğitimin kalitesini "garanti edecek" ulusal ve uluslararası değerlendirme sistemlerine başvurmadan geçtiği ifade edilmiş; dolayısıyla bütçenin de bu beklentilerle örtüşecek alanlara ve faaliyetlere yönlendirilmesi lüzumu ön plana çıkarılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (çev. N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Anlı, Ö. F. (2021). Meta-Paradoks: Post-Hakikat Çağında “Bilim”in Post-Normal Halleri, *Doğu Batı* (96), s. 65-90.
- Anonymous (2021). Bolsonaro and Pandemic Denial: Some Considerations on the Leader, Anti-Intellectualism and Nationalism. *Educational Philosophy and Theory*, s. 1-15.
- Aristoteles (1996). *Organon V: Topikler* (çev. H. Ragıp Atademir), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bal, S. (2023). Bilgi-İktidar İlişkisi Çerçevesinde Akademide Kariyer ve Verimlilik Söylemi Üzerine Niteliksel Bir Değerlendirme, *Kültür ve İletişim*, 26(51), s. 40-73.
- Barker, D., Detamble, R., & Marietta, M. (2021). Intellectualism, Anti-Intellectualism, and Epistemic Hubris in Red and Blue America, *The American Political Science Review*, 116(1), s. 38-53.
- Barzun, J. (1961). *The House of Intellect*. Harper Torchbooks: New York.
- Benn, J. (2012). Anti-Intellectualism in the Age of Contested Knowledge Production: Perpetual Inaction, When Ideas Constrain Discourse [Yüksek Lisans Tezi, Colorado State University].
- Black, D. L. (2019). *Avicenna on Knowledge*. (Knowledge in Medieval Philosophy, Ed. Henrik Lagerlund). UK: Bloomsbury. s. 9-34.
- Boeri, M. (2019). *Stoic Epistemology*. (Knowledge in Ancient Philosophy, Ed. Stephen Hetherington). UK: Bloomsbury. s. 187-203.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9(2), s. 27-40.
- Branch, G. (2020). Anti-Intellectualism and Anti-Evolutionism: Lessons From Hofstadter. *Phi Delta Kappan*. Volume 101, Issue 7, April 2020, 28-32.
- Brown, W. (2018). *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi* (çev. Barış Engin Aksoy). İstanbul: Metis Yayınları.
- Burnston, D. C. (2021). Anti-Intellectualism for the Learning and Employment of Skill, *Review of Philosophy and Psychology*, 12: 507-526.
- Cannatella, D. (2017). Dwight D. Eisenhower and the Politics of Anti-Communism at Columbia University: Anti-Intellectualism and the Cold War during the General’s Columbia Presidency [Yüksek Lisans Tezi, University of New Orleans].
- Castells, M. (2008) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi* (çev. Ebru Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chen, Y., Long, J., Jun, J., Kim, S. H., Zain, A., & Piacentine, C. (2023). Anti-intellectualism amid the COVID-19 pandemic: The discursive elements and sources of anti-Fauci tweets, *Public Understanding of Science*, 32(5), s. 641-657.
- Cobb, J. B. (2015). The Anti-Intellectualism of the American University, *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 98 (2), s. 218-232.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2015). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory (4th Edition)*. Sage.
- de Gaulejac, V. (2013). *İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum* (çev. Özge Erbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Descartes, R. (1998). *Discourse on Method and Meditations on First Philosophy*, (çev. Donald A. Cress). Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Díaz Villarreal, W. (2021). On a Small Glossary of Academic Anti-Intellectualism, *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 23 (2), s. 1-12.
- Diri, E. (2019). Anti-Entelektüalizm Kavramının Yakın Dönem Popüler Türk Sineması Güldürü Filmlerindeki Temsili [Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi].
- Eryiğit, B. H. (2013). Stratejik Planlama, Stratejik Planlamaya İlişkin Alternatif Yaklaşımlar ve Stratejik Yöntem Okulları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(9), s. 152-172.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy, and Civic Courage*, ABD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Gençkal Eroler, E. (2019). “Dindar Nesil Yetiştirmek”: Türkiye’nin Eğitim Politikalarında Ulus ve Vatandaş İnşası (2002-2016),

- İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gençoğlu, F. (2018). Üzerimizdeki Kara Bulut: Anti-Entelektüalizm ya da Cehaletperverlik, *Birikim* (347), s. 64-71.
- Gençoğlu, F. (2019). Heroes, villains and celebritisation of politics: hegemony, populism and anti-intellectualism in Turkey, *Celebrity Studies*, s. 1-19.
- Gençoğlu, F. (2020). On the construction of identities: An autoethnography from Turkey, *International Political Science Review*, 41(4), s. 600-612.
- Gençoğlu, F. (2023). Once there was and once there wasn't: the tale of intellectuals and the state in Turkey, *Third World Quarterly*, 44(9), s. 2098-2114.
- Godfrey, S. (2017). The Language of Anti-Intellectualism: A Study of the Presidential Rhetoric of Barack Obama and Donald Trump [Yüksek Lisans Tezi, Hofstra University].
- Gorz, A. (2007). *İktisadi Aklın Eleştirisi: Çalışmanın Dönüşümleri, Anlam Arayışı* (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Guo, S., Lin, T., Akhtar, N. ve Du, J. (2023). COVID-19, Anti-Intellectualism and Health Communication: Assessing the Chinese Social Media Platform Sina Weibo, *Healthcare* 2023, 11, 121. s. 1-16.
- Graham, D. W. (2019). *Presocratic Epistemology*. (Knowledge in Ancient Philosophy, Ed. Stephen Hetherington). UK: Bloomsbury. s. 31-47.
- Güçlü, N. (2003). Stratejik Yönetim, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), s. 61-85.
- Gürpınar, D. (2013). The Reinvention of Kemalism: Between Elitism, Anti-Elitism and Anti-Intellectualism, *Middle Eastern Studies*, 49(3), s. 454-476.
- Hazelkorn, E. (2019). *Dünya Çapında Üniversiteler mi, Dünya Çapında Sistemler mi? Sıralamalar ve Yükseköğretim Politika Tercihleri* (çev. Mete Kurtoğlu), (Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler: Eleştirel Yükseköğretim Araştırmalarına Giriş içinde, ed. Mete Kurtoğlu). İstanbul: NotaBene Yayınları, s. 233-260.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (çev. Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hofstadter, R. (1963). *Anti-Intellectualism in American Life*. New York: Alfred A. Knoff Inc.
- Huang, D., Qiu, H., & Yang, X. (2023). Cyber anti-intellectualism and information seeking about SARS-CoV-2 variants, *Chinese Journal of Communication*, DOI: 10.1080/17544750.2023.2169836
- Jessop, B. (2019). *Akademik Kapitalizm Çeşitleri ve Girişimci Üniversiteler: Geçmişteki Araştırmalar ve Üç Düşünce Deneyi Üzerine* (çev. Mete Kurtoğlu), (Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler: Eleştirel Yükseköğretim Araştırmalarına Giriş içinde, ed. Mete Kurtoğlu). İstanbul: NotaBene Yayınları, s. 137-167.
- Khalaj, M. H. M. A. (2023). A Solution to the General Epistemic Problem for Anti-Intellectualism, *Episteme*, Eylül 2023, s. 1-25.
- Lacey, A. R. (1996). *A Dictionary of Philosophy*. Routledge: London.
- Lawler, A. J. (2020). The Cult of Ignorance: A Visual Inquiry into Anti-intellectualism in American Culture [Doktora Tezi. Concordia University: Chicago].
- Locke, J. (1999). *The Reasonableness of Christianity: As Delivered in the Scriptures Works* (ed. John C. Higgins-Biddle). Oxford University Press.
- Loewen, P. J., & Merkley, E. (2021). Anti-intellectualism and the mass public's response to the COVID-19 pandemic. *Nature Human Behaviour* (5), s. 706-715.
- Marrun, N. A., Clark, C., Beach, K., Morgan, M., Chiang-López, C., Gonzalez, C., & McCadney, O. (2023). Indifferent, (Un)critical, and anti-intellectual: framing how teachers truth about race and racism, and critical race theory, *Race Ethnicity and Education*, s. 1-24.
- McIntyre, L. (2022). *Hakikat-Sonrası* (çev. M. Fahrettin Biçici), İstanbul: Tellekt.
- MEB (2009). *MEB 2010-2014 Stratejik Planı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Merkley, E. (2020). Anti-Intellectualism, Populism, and Motivated Resistance to Expert Consensus. *Public Opinion Quarterly* (84) 1, Spring 2020, s. 24-48.
- Meyer, S. L. (2018). Anti-Intellectual Political Rhetoric: A Grounded Theory on Twitter Echo Chambers [Yüksek Lisans Tezi, Tartu: Tartu Üniversitesi].
- Moore, J. D. (2017). Anti-Intellectualism and Student Perceptions of Higher Education [Doktora Tezi, Mercer University].
- Morelock, J. (2017). Authoritarian Populism Contra *Bildung*: Anti-Intellectualism and the Neoliberal Assault on the Liberal Arts, *Cadernos CIMEAC*, 7(2), s. 63-81.
- Motta, M. (2018). The Dynamics and Political Implications of Anti-Intellectualism in the United States, *American Politics Research* 2018, Vol. 46(3), s. 465-498.

- Örnek, C. (2020). *The Bureaucracy and its Discontents in Modern Turkey: Liberalism, Neo-Liberalism and Anti-Intellectualism*, (Faces of Republican Turkey: Beyond the Modernization Hypothesis içinde, ed. Emine Zeynep Suda, Ateş Uslu ve Emre Eren Korkmaz). İstanbul: İstanbul University Press, s. 129-147.
- Peşmeli, M. (2023). Manifestations of Conservative Anti-Intellectualism in Right-Wing Journals in Türkiye: 1968-1973 [Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi].
- Posner, R. A. (2001). *Public Intellectuals: A Study of Decline*. Cambridge: Harvard University Press.
- Punke, H. H. (1972). Anti-Intellectualism and the University. *Improving College and University Teaching*, 20(3), 112-114.
- Rigney, D. (1991). Three Kinds of Anti-Intellectualism: Rethinking Hofstadter. *Sociological Inquiry* 61(4), 434-451.
- Robertson, I. (2023). Skills and savoir-faire: might anti-intellectualism suffice?, *Inquiry*, Eylül 2023, s. 1-27.
- Roeber, B. (2018). Anti-Intellectualism, *Mind* 127(506), s. 437-466.
- Searls Giroux, S. (2009). The Age of Unreason: Race and the Drama of American Anti-Intellectualism, *JAC*, 29(1/2), s. 295-352.
- Sennett, R. (2022). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* (çev. Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SETA (2009a). *Türkiye’de Millî Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler* (haz. Bekir S. Gür & Zafer Çelik). Ankara: SETA Yayınları.
- SETA (2009b). *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz* (haz. Talip Küçükcan & Bekir S. Gür). Ankara: SETA Yayınları.
- Shogan, C. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics* 5(2), s. 295-303.
- Stewart, J. W. (2017). The Appropriation of Abraham Lincoln by Ronald Reagan and Conservative Notions of Lincoln’s Legacy 1980-1989 [Yüksek Lisans Tezi, Kent State University].
- Törenli, N. (2004). *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Vatansever, A. (2016). Partners in Crime: The Anti-intellectual Complicity between the State and the Universities in Turkey. *The Journal of Interrupted Studies* (2016) 1-23.
- Virilio, P. (1998). *Hız ve Politika* (çev. Meltem Cansever). İstanbul: Metis Yayınları.
- Woodworth, G. F. (1995). An Analysis of the Concept “Anti-Intellectualism”: Implications for the Education of Gifted and Talented Students [Doktora Tezi, University of Connecticut].
- Wolfsdorf, D. (2019). ‘Sophia’ and ‘Epistēmē’ in the Archaic and Classical Periods. (Knowledge in Ancient Philosophy, Ed. Stephen Hetherington). UK: Bloomsbury. s. 11-29.
- Yılmaz, K. (2003). Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Uygulaması. *Sayıştay Dergisi*, Sayı 50-51, s. 67-86.
- YÖK (2007). *Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.